

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2022

BcA. Anna Veselka

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

DIVADELNÍ FAKULTA

Taneční umění

Pedagogika tance

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČESKÁ SVATBA A ČESKÉ ČEPENÍ

BcA. Anna Veselka

Vedoucí práce: MgA. Marie Fričová Ph.D.

Oponent práce: MgA. Eva Vlčková

Datum obhajoby: 7.6.2022

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2022

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Dance art

Pedagogy of dance

MASTER'S THESIS

**THE WEDDING AND TAPPING OF THE BRIDE
IN THE REGIONS OF BOHEMIA**

BcA. Anna Veselka

Thesis Advisor: MgA. Marie Fričová Ph.D.

Thesis Opponent: MgA. Eva Vlčková

Day of the defence: 7. 6. 2022

Academic title granted: MgA.

Prague, 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma

Česká svatba a české čepení

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomantky

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Práce je zaměřená na popis vesnické svatby v rozmezí začátku 18. až konce 19. století na území Čech. V první části jsou rozebrány podmínky, které se musí splnit, aby k sňatku mohlo dojít, a jaké úkony oddání předchází. Druhá část práce se zabývá konkrétním průběhem celého svatebního dne. Třetí část je rozdělena na podkapitoly „svatební čepení“ a „čepení nevěsty“. Autorka si zde dala za cíl najít obecný průběh obřadů napříč regiony Čech a následně rozebrat regionální odlišnosti.

Abstract

The work is focused on the description of a village wedding in the period from the beginning of the 18th and the end of the 19th century in Bohemia. The first part discusses the conditions that must be met in order for a marriage to take place and what acts of devotion precede. The second part deals with the specific course of the whole wedding day. The third part is divided into subchapters "wedding tapping" and "tapping of the bride". The author aims to find a general course of ceremonies across the regions of Bohemia and then analyze regional differences.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce paní MgA. Marii Fričové Ph.D. za její rady a připomínky při konzultacích a tvorbě diplomové práce. Děkuji všem rodinným příslušníkům, kteří mě na studiích podporovali.

Obsah

Seznam příloh	10
Úvod.....	11
1. Příprava svatby	12
1.1. Seznámení budoucích novomanželů	13
1.2. Věno budoucích novomanželů.....	18
1.2.1. Protivěno a výbava nevěsty	21
1.3. Ohlášky a zvaní svatebčanů	22
1.3.1. Ohlášky svatby.....	22
1.3.2. Zvaní na svatbu.....	23
1.4. Svatební oděv	24
1.4.1. Oděv nevěsty.....	24
1.4.2. Oděv ženicha.....	27
1.4.3. Oděv ostatních svatebčanů	29
1.4.4. Další využití svatebního oděvu	29
1.5. Večer před obřadem.....	30
2. Svatební den	33
2.1. Příprava nevěsty a ženicha	34
2.2. Cesta do kostela	36
2.3. Obřad	39
2.4. Cesta z kostela.....	40
2.5. Hostina	41
2.6. Čepení nevěsty	45
2.7. Zvyky spojené s novomanželi	46
2.7.1. Stínání kohouta.....	47
2.7.2. Uvádění nevěsty.....	47
2.7.3. Následující dny po svatbě.....	49

3. Čepení v českých regionech	53
3.1. Svatební čepení	53
3.1.1. Obecný charakter svatebního čepení	54
3.1.2. Regionální rozdíly ve svatebním čepení	55
3.2. Čepení nevěsty	59
3.2.1. Obecný charakter čepení nevěsty	60
3.2.2. Regionální rozdíly čepení nevěsty	64
Závěr	68
Seznam literatury	70
Internetové zdroje.....	72
Přílohy	73

Seznam příloh

- 1) Recept Magdaleny Dobromily Rettigové
- 2) Svatební čepení z Chodska
- 3) Korunka pro nevěstu z Blat
- 4) Korunka pro nevěstu z Táborska
- 5) Svatební věnec pro nevěstu z Českého Horácka
- 6) Svatební korunka pro nevěstu z Litomyšlska
- 7) Černé vínky z Pojizeří
- 8) Nevěsta s vysokým věncem z Mladé Boleslavi
- 9) Chodský čepec - „koláč“, vycpávka - „kotě“ a „plínka“
- 10) Čepec ze Stříbrska
- 11) „Plenka“ ze Stříbrska
- 12) Čepec z Doudlebska
- 13) Žena s kompletní úpravou hlavy po zavíjení nevěsty z Blat. Pohled
zpředu a zezadu
- 14) Čepec s bílou výšivkou z oblasti Českého Horácka
- 15) Čepec zdobený uzlíčkovou výšivkou ze severovýchodních Čech
- 16) Čepec bohatě zdobený ze severovýchodních Čech
- 17) Čepec s holubinkou z oblasti středních Čech
- 18) Čepec „stříknutý“ z oblasti Boleslavska

Úvod

Ke zvolení tématu mé diplomové práce mě vedla spolupráce na dvou zajímavých projektech. První z projektů byla „Svatba (ne)tradičně“ pod vedením Zuzany Mikešové Pelcové, která pracovala s myšlenkou obnovit tradici čepení nevěst pro současné nevěsty na jejich svatbách.

Druhým projektem byla spolupráce s Davidem Mikulou na zpracování tohoto obřadu pro kameru v rámci předmětu tanec a kamera, který jsme natáčeli ve spolupráci se studenty FAMU pod názvem „Čepení nevěsty“.

Posledním aspektem ke zvolení a zpracování tématu práce je mé přesvědčení o tom, že svatba byla důležitým milníkem života našich předků (a není tomu jinak ani v současné době) a že obřad čepení byl důležitým iniciačním aktem v životě každé dívky.

Cílem mé práce je zmapovat průběh svatebních příprav a svatebního veselí na územích Čech. Co ovlivňoval a jak probíhal výběr budoucí manželky či manžela. Jaké předcházely svatebnímu dni přípravy. Jak probíhal hlavní svatební den a co následovalo po hlavním svatebním dnu.

V poslední části práce bude mým hlavním předmětem zkoumání obřad čepení nevěsty, zejména zda je možné najít v průběhu tohoto obřadu stejné prvky napříč regiony, a jaké odlišnosti se v jednotlivých regionech objevují.

Práce je zaměřená na vesnické svatby v období začátku 18. až do konce 19. století na území Čech.

1. Příprava svatby

„Svatební veselí“, „veselka“, „veselost“, „svarba“, „svajba“, „kwas“ jsou různá regionální označení svatby, tedy jednoho ze zlomových okamžiků života člověka. Svatba byla nedílnou součástí rodinné obřadnosti a do dnešní doby zůstala jako jediným obřadním aktem vázaným na rodinu z hlediska spojení dvou rodů, z nichž vychází jeden nový.¹

Svatba je brána jako soubor náboženských, právních i mytologických zvyků. Je to komplex právních norem etiky a etikety, změna společenského postavení dvou lidí ke společnosti i k sobě samým, úkon potřebný k založení rodiny, majetkoprávní vztah dvou lidí. Mimo jiné jde o překrývání pohanských, lidových a církevních úkonů.²

Svatba v sobě zahrnovala zpravidla 2 až 6denní veselí, kterému předcházelo několik týdnů a měsíců příprav. Vše začínalo seznámením manželů a domluvením věna, následovaly ohlášky a přípravy svatebního oděvu pro nevěstu i ženicha.³

Teprve od poloviny 19. století se začal výrazně proměňovat průběh příprav, kde se začalo upouštět od smluvených sňatků za účelem nejvýhodnějšího spojení dvou majetků.⁴

„Vzácná svatba.

*Poslechněte lidi málo, co se je před lety dalo,
kterak jedna svatba byla, moc diváků přivábila.
Ženich ten byl z Chudé Třídy, a nevěsta z Ženské Bídy,*

¹ BOUČEK, Stanislav. JEŘÁBEK, Richard a et. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

² Arnold van GENNEP. Přechodové rituály: Systematické studium rituálů Praha. NLN, 1997, ISBN: 80-7106-178-6.

³ VYKOUKAL, František Vladimír. Česká svatba. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

⁴ FLOREC, Václav, ed. Svatební obřad: současný stav a proměny. 1. Brno: Blok, 1983.

*prohlášení jsou v Jekově a oddáni v Nebylově.
Družba ten byl z Drbalova a mládenec z Vyhnanova,
družka byla ze Strojetic a kuchařka od Odřetic.
Piva, vína bylo dosti, každý pil po své libosti;
a když po obědě bylo, všecko se to k tanci mělo.
Na skřipky hrál od Šumavy, a na šalamaj z Vratislavi;
a na trouby co troubili, od Mrázova kdesi byli.
Ze Strakonic byl s dudama, od Trhanova s kobzama,
s trumarínou od Dobřína a s kejdama z Kokořína.
Frkoč foukal jeden z Lomu: divili se lidé tomu,
kde jsou takovou čeládku shledali k tomuto sňatku.
Bylo jest to hodování, přes příkopy tancování!
Rozešli se po tom čase – nevím, kde se sejdou zase. “*

- Z Rakovnicka ⁵

1.1. Seznámení budoucích novomanželů

Výběr budoucího manžela či manželky je, byl a bude zcela zásadním momentem života každého člověka a zcela zásadně ovlivňuje budoucí život.

Byť by se mohlo zdát, že se svatebním obřadem spojí životy pouze dvou lidí, není tomu úplně tak. Za každým z partnerů stojí vždy větší či menší skupina dalších lidí, která se díky jejich sňatku svým způsobem propojí. Vznikají tak další mezilidské sítě a široké škály vztahů.⁶

Tento fakt si naši předkové uvědomovali možná více než my dnes. Sňatková politika byla pro naše předky důležitější než pro nás. Svazek brali jako spojení moci, majetku a neposlední řadě i rodin. Díky těmto třem pilířům se nezřídka kdy

⁵ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str. 940-941.

⁶ WILLERTON, Julia. BREJLOVÁ, Dagmar. *The Psychology of Relationships: Psychologie mezilidských vztahů*. Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3924-3.

stávalo, že si mladí lidé nemohli vzít svého vyvoleného, do kterého byli zamilovaní. Museli uposlechnout své rodiče a přistoupit ke sňatku s vybraným partnerem, bez ohledu na jejich city.⁷ Nebála bych se v tomto případě použít označení takového vztahu jako sňatek z rozumu. O nechtěných sňatcích se mluví v lidových básničkách a nápěvcích:

„Přinucená nevěsta.

Kterak pak já smutná řeknu, až já před faráře kleknu?

On se mne ptáti bude, je-li to z dobré, vůle?

Z dobré vůle je to málo: z přinucení se to dálo,

táta mě s mámou nutí, já nemám žádné chuti!“

- Z Klatovska ⁸

Pokud si mladá dívka nebo chlapec vybrali ke sňatku osobu, se kterou rodiče nesouhlasili, rodiče mohli odmítnout mladému páru požehnat. Znamenalo to, že by se jim v budoucnu nemuselo dostat pomoci, nebo se i věřilo, že bez požehnání rodičů nebude manželství šťastné. Rodiče mohli také přistoupit ještě na razantnější opatření, když nesouhlasili s výběrem partnera, a to vydědit své potomky.⁹

„Výstraha.

Nedávej se, Bětuško, do statku cizího:

tam ti budou vyčítat, že není nic tvého.

Nedávej se, Bětuško, do cizího statku:

tam ti budou vyčítat, že máš chudou matku.

⁷ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha. Orbis, 1962.

⁸ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str. 826.

⁹ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času: Kroje – zvyky – umění*. Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-500-0.

*Jeden tebou postrčí,
druhej tebe kopne:
div že se ti srdéčko v těle nerozpukne.“*

- Z Prácheňska ¹⁰

Výběr ideálního životního partnera měl několik pravidel, pro každé pohlaví však lehce odlišné.

Jedním z kritérií bylo, že by v ideálním případě měli budoucí manželé pocházet ze stejné sociální skupiny. Mohlo se však stát, že si muž mohl vzít ženu z nižších poměrů, protože zastávala svou práci dobře, byla řádná hospodyňka, uměla se otáčet kolem chodu rodiny a stavení.

Aby si však žena brala muže s postavením nižším, než byla ona sama, bylo velmi ojedinělé. Většinou se tak stalo, když dívka nebyla již pannou, přišla do jiného stavu nebo byla vdovou, která potřebovala mužskou sílu.

Pokud se jednalo o velmi vlivné a bohaté sedláky, mohli být budoucí sňatky domlouvány už po narození potomků. Naštěstí pro potomky se většinou s výběrem vhodného životního partnera posečkalo do období mladistvého věku. Budoucí novomanželé často pocházeli z jedné vesnice. ¹¹

Do 80. let 18. století, tedy do zrušení nevolnictví, byl výběr partnera vyloženě omezený na oblast obce, panství či farnosti. Zároveň se sňatkem musela souhlasit vrchnost dané oblasti, aby jim nevolníci neodcházeli jinam. Po zrušení nevolnictví už nebylo žádnou výjimkou vidět svatby „přespolní“, tedy dvou lidí z odlišných vesnic. ¹²

¹⁰ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str. 1176–1177.

¹¹ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978–80–204–1450–2.

¹² FLOREC, Václav, ed. *Svatební obřad: současný stav a proměny*. 1. Brno: Blok, 1983.

Mladí lidé se většinou seznamovali u muziky. Hoch si nechal od muziky zahrát svou píseň a požádal vyhlédnuté děvče o tanec. Pokud vše probíhalo dobře a mladý nápadník se zdál dobrou partii i dívčíným rodičům, pozvali ho na večeři:

„Pozvání a volba.

Nestůjte, mládenci, pod okny, pojdte radš do světnice:

jest-li vás nožičky bolejí, sedněte na židlice.

My jsme k vám nepřišli posedět, my jsme se přišli poptat:

vy máte tři hezké děvčata, můžem-li jednu dostat.

Neber si, Jeníčku, takovou, která je tuze pyšná:

ona by snad ani za tebou ze dveří ven nevyšla.

Neber si, Jeníčku, takovou, která je zamračená:

ona by se na tě mračila od rána do večera.“

- Z Chrudimska a z Plzeňska ¹³

Pokud uznali rodiče nevěsty, že je tento konkrétní mládenec pro jejich dceru vhodný, musel mládenec požádat o ruku dívky striktně nejdříve její rodiče. Až poté mohlo dojít k zasnubám. Po zasnubách přijel mládenec se svým otcem na „přípověď“ – návštěvu, kde se domlouvali další podmínky budoucího sňatku.¹⁴

¹³ Prostonárodní české písně a říkadla [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str. 797.

¹⁴ BAHENÝ, František, Markéta HOLUBOVÁ, Luboš KAFLA, et al. Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1. Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0

„Vyznání lásky

Pověs mně, má milá, máš - li mě ráda?

Pověs mně, má milá, chceš -li mě?

„Já jsem ti přála, že tě mám ráda:

koho pak jinýho než tebe!“

- Z Prácheňska ¹⁵

Často se stávalo, že dívka takové štěstí neměla nebo se zamilovala do mládence, který o ní neprojevoval zájem. Dívčiny rodiče jí domluvili práci „na zvyky“, na statku. Tam dívka pracovala jako děvečka zhruba rok. Když se děvče osvědčilo a rodiče nevěsty mohli nabídnout i dostatečné věno, přistoupilo se k domlouvání podmínek sňatku.¹⁶

Svatbám, kdy se dívka přivdala do domu muže, se říkalo patrilokální. Patrilokální svatby byly častější a také společensky nejpříjemnější. O matrilokálních svatbách, kdy se muž přizemil do domu ženy, je zmínka o něco méně. Prameny uvádí, že se tyto svazky uzavíraly jen v momentě, když hospodář neměl mužského dědice, nebo nechtěl, aby jeho majetek zdědil jeho mužský potomek. Důvody byly kvůli nemoci, neposlušnosti či velmi nízkému věku. Pokud nastala svatba matrilokálního charakteru, tak muž přejímal příjmení nevěsty a následně takové příjmení nesly i jejich potomci.¹⁷

Nezřídka se však stávalo, že svatba byla vystrojena i lidem, kteří už jednu veselku za život zažili. Pokud se jednalo o vdovce, který si bral mladou ženu, byly všechny zvyky a náležitosti totožné jako u sezdání dvou mladých lidí. Hlavní podmínkou

¹⁵ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str. 823.

¹⁶ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. LANGHAMMER, Jakub. *Fenomén lidových tradic*. 1. Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-3302-4.

¹⁷ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

ale bylo, že od smrti bývalé ženy uplynul už nějaký čas. Pokud tomu tak nebylo, muselo se jednat o svatbu „*tichou*“ za doprovodu jen jedné družičky a jednoho družby.

Pokud si vdova brala mládence, nesměla již použít žádných z panenských znaků. Svatba vdovy a vdovce byla tichá a malá, bez zbytečných opulentností.¹⁸

1.2. Věno budoucích novomanželů

Domluva věna budoucích manželů byl možná nejdůležitějším aktem v celé přípravě svatby. Věno neboli „*přínos*“ či „*zános*“ přinášela do budoucího manželství žena. V případě matrilokálního svazku se věnu říkalo spíše „*pomoc*“.¹⁹

Minimální ani maximální výše věna se nikde neuvádí, záleželo spíše na sociálních a finančních podmínkách, ze kterých nevěsta pochází. Říkávalo se, že věnem chudých dívek je jejich poctivost.

V rodinách, kde bylo více dcer, mělo být věno pro každou dceru stejné. Realita byla ale jiná. Pokud byla jedna z dcer mezi lidmi považována za nehezkou, případně byla churavá či již dosahovala vyššího věku, její věno bylo větší, oproti sestřám, které byly ve vesnici považované za ty pěknější, mladší a zdravé, takové mohly mít věno menší. Velké věno se také nemuselo vyplácet v momentě, kdy si dívka brala vdovce.²⁰

Výše věna se často domlouvala při přípovědi, které se konaly o svátcích či nedělích. Ten den se uspořádala větší hostina a po hostině se přešlo k jednání

¹⁸ VONDRUŠOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.

¹⁹ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš et al. *Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV*. 1. Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

²⁰ HALÍŘOVÁ, Martina (red). *Oznamuje se láskám našim ...: aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 2007. ISBN: 978-80-86046-97-6.

o věnu. V tuto chvíli přišel „smlouvčí“, „kecal“ či „tlampač“. „Smlouvčí“ fungoval jako moderátor mezi oběma rodinami. Mohl vyhledávat vhodné partnery dle kritérií stanovené rodinou, která jeho služby platí. A sehrával také důležitou roli při vyjednávání věna budoucích novomanželů a organizaci celé svatby. „Smlouvčí bývá člověk, jenž nerad namáhavou práci koná, (...). Smlouvčí zná důkladně daleko široko své okolí a dle toho také shání sňatky“.²¹

Mohlo se také stát, že se rodiny nedomluvily nebo jedna ze stran nesouhlasila s výší věna a z celého svazku sešlo. Tím pádem smlouvčí nedostal svých závazků a ani on nedostal dohodnutou odměnu. Pokud se ale obě strany domluvily na velikosti věna a majetkoprávních věcech, přešlo se k zápisu svatební smlouvy.

Podrobnosti ohledně věna se domluvily bez přítomnosti mladého páru. Když se podmínky sňatku domluvily k libosti obou rodin, uzavřeli svatební smlouvu, nad kterou si podali ruce, „plácli si“.²²

Úryvek svatební smlouvy: „Nepochybně z řízení Božského, vnuknutí Ducha Svatého, já Martin sobě vyvoluji Dorotu, vlastní dceru Matěje Slavíka, za pravou a věrnou manželku, slibuji jí věrnost a lásku manželskou zachovati až do mé neb její smrti, kterou společnou manželskou lásku a poslušnost jemu ženichovi nápodobně ona nevěsta z celého srdce silně přislubuje.“²³

Ve smlouvách se stanovovalo například i to, že se novomanželé musejí postarat o své sourozence, kdyby jejich rodiče zemřeli dříve, než by vstoupili sourozenci sami do manželského svazku.

Prameny popisují, že se velmi běžně v takových smlouvách ustanovily ještě další podmínky. Až se nevěsta přistěhuje do domu svého budoucího manžela, tak

²¹ CYTERÁK, Josef. *K svatebním obyčejům na Smíchovsku*. Český lid 5, 1896, s. 58-64.

²² BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2

²³ BLAŽEK, Antonín. *Svatební smlouvy z Chrudimska*. Český lid 32, 1932, s. 196.

rodiče manžela z toho stavení odejdou na „výměnek“, „vejminek“ do ústraní, aby se nevěsta stala hospodyní, nikoliv děvečkou.²⁴

Ve smlouvě stál zevrubný popis věcí movitých i nemovitých, které nevěsta do manželství přinese, a to i s finančním vyčíslením. Tento výčet zahrnoval i nevěstinu výbavu: „A dosti znamenitá výbava to byla, když nevěsta přinesla: 1 krávu za 18 zl.²⁵, tři kopy plátna za 30 zl., půl kopy klouby lnu po 30 kr.²⁶. 15 zl., šatstva, vinutí a peřin za 35 zl.“²⁷

Některé prameny ještě dodávají, že se provedl „lilkup“ neboli zapití domluvené svatební smlouvy. Následně byl mladý pár předveden před své rodiny a mládenec s dívkou si museli dát svatební slib.

Po sepsání svatebních smluv a stvrzení jejich nadcházející svatby slibem se mohl mladý pár konečně začít věnovat příjemnějším záležitostem, jako byl výběr družby a družiček, oděvu a dalších věcí.

V současné době dochází také k sepisování „předmanželských smluv“, i když tento přesný termín český zákon nezná. Jedná se o notářsky potvrzenou listinu o majetkoprávních vztazích budoucích manželů. Takové smlouvy se sepisují přímo mezi budoucími manželi, nikoliv mezi jejich rodinami, což je zjevný rozdíl mezi svatební smlouvou a smlouvou předmanželskou. Většinou jsou sepisované z důvodů, že jeden z budoucích manželů vstupuje do sňatku s rozdílně větším majetkem. Nebo je jeden z budoucích manželů zadlužený a druhý z páru nemá zájem se podílet na odpovědnosti splácení.²⁸

Zajímavé je, že sedláci z Německa hojně vybírali svým synům české nevěsty. V největší míře z okolí Podještědí a nejdále pro nevěsty jezdili až

²⁴ ZÁSTĚRA, Karel. *Zvyklosti starodávnné při svatebních smlouvách křesťanských a židovských*. Český lid 23, 1914.

²⁵ Zlatých

²⁶ Korunách

²⁷ ZÁSTĚRA, Karel. *Zvyklosti starodávnné při svatebních smlouvách křesťanských a židovských*. Český lid 23, 1914, s. 233.

²⁸ *Rodina majetek a ochrana práv*. Notářská komora České republiky [online]. [cit. 2022-01-02].

na Mladoboleslavsko. Údajně to bylo pro to, že české nevěsty dostávali oproti těm německým značně větší věna.²⁹

1.2.1. Protivěno a výbava nevěsty

Bylo možné se setkat ještě s „obvěněním“ neboli protivěnem z ženichovi strany. V Severních a Západních Čechách jsem se setkala s označením „jitřní dar“. Obvěnění zajišťoval manžel své manželce jen ze své vlastní vůle.

Protivěno mělo manželku zajistit v momentě, kdy by se z ní stala vdova. Kdyby muž zemřel, dědili by rovným dílem mezi sebe všichni jeho potomci i s jeho pozůstalou ženou. Tento majetkoprávní úkon ze strany muže měl zajistit vyšší majetkové postavení vdovy nad jejich potomky.³⁰

Ráda bych ještě uvedla rozdíl mezi věnem nevěsty a výbavou. Největším rozdílem mezi těmito dvěma termíny bylo, že věno po sňatku přecházelo s okamžitou platností na manžela a bylo zpravidla nemovitého či peněžního charakteru, v některých případech se mohlo jednat i o různé kusy dobytka. A však výbava byla movitého charakteru a pevně spjata se ženou.

Výbava odjížděla s čerstvě vdanou ženou v den, kdy se stěhovala ke svému manželovi. Věno mohlo být vypláceno hned po svatbě, pokud se jednalo o peněžní vyrovnání. Také se mohlo věno k novomanželům dostat až pár dní po svatbě. Ojediněle se ve svatební smlouvě stanovila i roční lhůta pro vyplacení.³¹

²⁹ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

³⁰ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

³¹ ZÁSTĚRA, Karel. *Zvyklosti starodávnné při svatebních smlouvách křesťanských a židovských*. Český lid 23, 1914.

1.3. Ohlášky a zvaní svatebčanů

Oznámení o zasnoubení dvou mladých lidí se říkalo „ohlášky“. Toto veřejné oznámení probíhalo v kostele při hlavní mši, tři neděle nebo svátky za sebou. Trojí ohlášení bylo nařízené Čtvrtým lateránským koncilem od roku 1215, tento koncil ale neuvedl žádný postih za nedodržení. To až teprve Tridentický koncil roku 1563 ustanovil, že bez řádného ohlášení nebude sňatek platný.³²

Zvaní na svatbu bylo také velmi důležité, protože tak lidé poznali, jak si jich rodina nevěsty a ženicha váží.³³

1.3.1. Ohlášky svatby

Ohlášky sebou nesly několik pravidel a zvyků, ale prameny se zde rozcházejí.

Na jedné straně prameny uvádějí, že se budoucí nevěsta v den ohlášek své svatby mše neúčastnila. To proto, že pověry pravily, že by to přineslo do svazku smůlu, mohlo by být manželství nešťastné, špatně by se dařilo drůbeži, nebo také hrozilo narození hluchého potomka.³⁴

Na straně druhé prameny říkají, že zasnoubení do kostela vstupovali a nosili při sobě různé předměty, které zajišťovali jejich ochranu. Jedny z takových předmětů jsou husí brka pro ženu a koňské žíně pro muže. Tyto atributy ukazují na roli v domácnosti. Žena se převážně starala o chod domácnosti, vařila, krmila

³² ANTONÍN, Robert. *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*. Praha: NLN, 2020. Středověk. ISBN 978-80-7422-585-7.

³³ Poznámka autorky.

³⁴ VOLF, Josef. CÍZL, Eduard, ed. *Z pamětí starého českého sedláka. Kus selské historie z 2. poloviny 19. stol.* Hradec Králové: Kulturní komise krajské organizace zemědělského a maloroľnického lidu, 1932.

dobytek a drůbež. Muž většinu času trávil prací na poli, pěstí o usedlosti a případným obchodem.³⁵

Během ohlášek už se oba mladí lidé brali jako nevěsta a ženich. Dokonce si žena vysloužila oslovení „panna nevěsta“. Od této chvíle si zasnoubení jedinci museli stoupat v kostele k vdaným ženám a ženatým mužům. Mezi jednotlivými ohláškami si nevěsta s ženichem vybírali družičky a družbu.

Někdy lidé používali také označení, že dvojice „*spadla z kazatelny*“. Toto označení je vysvětleno tak, že farář ohlášky vyslovil vždy na kazatelně.

Pokud byl budoucí pár bohatý, mohl si zaplatit jednorázové ohlášky „*jednou za třikrát*“.

Důvod proč se ohláškami budoucí sňatek oznamoval, bylo zajištění povědomí o sňatku mezi lidmi z vesnic. Lidé také mohli upozornit na překážky, které by zamezily uzavření sňatku.³⁶

1.3.2. Zvaní na svatbu

I zvaní na svatbu budoucích novomanželů mělo svá pravidla. Novomanželé a jejich rodiny museli zvat hosty vícekrát – teprve potřetí se pozvání přijalo.

Pozvání však neprováděli osobně nevěsta se ženichem nebo jiný člen obou rodin. Zvaní svatebčanů byla starostí pro smlouvčího nebo hlavního družbu. Ti jménem rodičů přednesli požadovanou řeč a odevzdali jim koláče „*zvance*“.³⁷

³⁵ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš, et al. *Velké dějiny země koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1.* Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

³⁶ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy A Slezska 1.-3. svazek.* Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

³⁷ MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou.* 1. Praha: Euromedia Group, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.

Pozvání se na veselku nesmělo odmítnout, bralo by se to jako hrubá urážka obou rodin. Pozvání také museli poslat dary, nejčastěji ve formě naturálií. Největší a nejdražší dar měla přinést kmotra nevěsty.³⁸

1.4. Svatební oděv

Svatební oděv se vyznačoval velkou zdobností. Tento sváteční kroj měl mnoho stejných oděvních součástí jak u žen, tak u mužů, jako slavnostní kroje. Sváteční kroje se nosily do kostela na nedělní mše, svátky, křtiny a pohřby. Tyto sváteční kroje nebo alespoň jejich některé součástky se dědily z generace na generaci, a to především v chudších rodinách. Zámožnější rodiny si mohly dovolit vyrobit poměrnou část součástí slavnostního oděvu individuálně pro každého člena rodiny.³⁹

1.4.1. Oděv nevěsty

Nevěsty šly na obřad vždy ve svém nejslavnostnějším kroji, který znázorňoval, jak bohatá nevěsta je. Byl to ukazatel majetku i postavení rodiny nevěsty ve společnosti. Bohaté nevěsty měly slavnostní oděv šitý na míru a každá součástka byla jejich vlastní. Děvčata a ženy z chudších poměrů, si musely jednotlivé součástky oděvu vypůjčit, nebo jim pomáhaly se sháněním jejich kmotry.⁴⁰

³⁸ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš, et al. *Velké dějiny země Koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1.* Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

³⁹ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času: Kroje – zvyky – umění.* Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-500-0.

⁴⁰ VOLF, Josef. CÍZL, Eduard, ed. *Z pamětí starého českého sedláka. Kus selské historie z 2. poloviny 19. stol.* Hradec Králové: Kulturní komise krajské organizace zemědělského a malorolnického lidu, 1932.

Základem každého kroje bylo „*oplečř*“, později „*živůtky*“, které nahrazovaly v dnešní době spodní prádlo a byly často šité z plátna.

Punčochy se nosily různých barev. V českých regionech převládala však červená barva. Bílé punčochy z břízové či bavlněné příze se ke krojům dostaly kolem začátku 19. století.⁴¹

Dalším dílem oděvu byly rukávce či košilky, které byly většinou jednoduchých střihů. S postupem času se dívky do krojů na vesnicích snažily vnést trochu módy z měst, jako byly nabírané rukávy - „*vejkladky*“. Začátkem 19. století se začaly zkracovat rukávce nad lokty a přidávat další ozvláštnění.⁴²

Signifikantní součástí oděvu nevěsty je šněrovačka. Jako horní díl oděvu je ušita z dražších materiálu, je více zdobená. Drahomíra Stránská tvrdí, že nejoblíbenějším damaškem, ke kterého si nechávaly ženy všech sociálních vrstev šít šněrovačky, byl „*gros de Tours*“ - damašek vyrobený z kombinace hedvábí a vlny. Jinak se používaly různé jiné hedvábné tkaniny. Šněrovačky se nepraly, a tak si jejich majitelky dávaly velký pozor na jejich opotřebení.⁴³

Následovala spodní sukně neboli spodnička, většinou šita ze zbytků podobných látek z hlediska materiálů. Mohly do nich být všity i kapsáře na úschovu drobností. Na spodní sukně mohly přijít další spodničky nazývané „*vatýrky*“. Ty byly velmi škrobené, aby zajistily objem horní sukni.

Sukně byly šity z různých materiálu a velmi často na dolním lemu byly ozdobeny stužkou, prýmkou anebo ručně vyšívanou stuhou. Zajímavé je, že sukně měly povětšinou v přední části vsazenou jinou látku, zpravidla levnější nebo snáz dostupnější. Důvodem bylo ušetření několika málo centimetrů drahé látky,

⁴¹ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

⁴² LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-293-6.

⁴³ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

protože tato část byla překrytá zástěrou. V západních Čechách, a to konkrétně na Chodsku, měla nevěsta „šerku“ - sukni vždy modrou.⁴⁴

K oděvu nevěsty patřila slavnostní zástěra, která se vynášela pouze do kostela a na výjimečné dny. Byla široká, nabíraná v pase, bohatě vyšívána hlavně ve spojovacím švu vprostřed zástěry, ornamenty typické pro daný region. V jižních Čechách se takovýmto zástěrám říkalo „půlkové“.⁴⁵

Obuv ke slavnostnímu oděvu byla také zdobenější, dokonce se v Čechách rozlišovaly svatební boty pro nevěstu, které se vyšívaly zlatými nitěmi.

Poslední částí oděvu nevěsty, která se ale neobjevuje ve všech regionech Čech, je svrchní plášť nebo kabátek. Tento výrazný oděvní prvek se vyskytuje především v západních Čechách v podobě černého kabátku s kuní kožešinou a vyšíváním na zádech. Nevěsty z východních Čech zas naopak oblékaly pláště pelerínového typu světlých barev i výšivek. Tento oděvní doplněk potvrzuje, že se svatby konaly v chladných měsících.⁴⁶

K ženám a ženskému oděvu patří neodmyslitelně také doplňky. Nevěsty z Chodska tak nosily v ruce vyšívání kapesníček a modlitební knížečku a kolem krku měly modrý šátek. Modrá barva byla velmi dominantní v oděvu nevěsty ze západních Čech. Tato barva měla demonstrovat smutek nad ztrátou svobody. Na Karlovarsku nosily nevěsty k oltáři kožené rukavičky a zdobily se šperky z českého granátu.⁴⁷

⁴⁴ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-293-6.

⁴⁵ LABKOVÁ, Marie. *O původu lidového kroje ženského v západních Čechách*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1927.

⁴⁶ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

⁴⁷ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-293-6.

Bílá barva se do oděvu nevěsty začala ve větší míře vkrádat ve 2. polovině 19. století. Tato barva má naznačovat nevěstinu poctivost. Dříve byla bílá barva považována za smuteční barvu.⁴⁸

1.4.2. Oděv ženicha

Muži měli ve svém šatníku také možnost několika variant oděvu. K příležitosti svatby si ženichové oblékali nejslavnostnější možnou variantu, která se jim v šatníku nacházela.⁴⁹

Pánské punčochy byly pletené z vlny, někdy s příměsí příze, aby déle vydržely. Nechávaly se nebarevné – bílé, a to převážně ve východních Čechách, nebo se obarvily na modro, jako tomu bylo v západních a jižních regionech. Modré punčochy se barvily pomocí rostlinných barviv borytu či indigovníku. Tyto rostliny se používaly totiž k barvení modrotisků. Přírodní barvivo se tu udrželo až do 19. století, poté je nahradily průmyslově vyráběné barvy. Ve středních Čechách se objevují i tmavě zelené punčochy.⁵⁰

Muži dále oblékali košile, které byly zcela nebo napůl propínací na knoflíčky. Košile měly vždy dlouhé rukávy stažené tkalounem. V bohatších regionech, jako jsou například východní Čechy, a to konkrétně na Litomyšlsku, se vyskytují košile s našitými manžetami s knoflíkem.

Kalhoty neboli „*spodky*“ se pro slavnostní příležitosti nechaly šít z různých druhů kůže: telecí, kozí či skopové. Nejbohatší ženichové oblékali kalhoty „*koženice*“ z kůže jelení a podle tohoto materiálu je nazývali někdy „*jelenice*“. I když byly kalhoty zhotovené z kůže převážně světlé barvy, na slavnostní příležitosti se

⁴⁸ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času: Kroje – zvyky – umění*. Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-500-0.

⁴⁹ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

⁵⁰ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času: Kroje – zvyky – umění*. Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-500-0.

mohly žlutit a případně i ztmavit. Od 19. století se začaly v českých regionech nosit i ke slavnostnějším momentům života „*praštěnky*“ - krátké kalhoty žluté barvy se zúžením pod koleny.

Muži ke svému oděvu oblékali buď kotníkové boty, a to především na západě a jihu Čech. Na severu a východě Čech nejčastěji obuli černé holínky.⁵¹

Poslední částí kroje mládence je vesta označovaná jako „*kamizola*“ či „*bruclek*“. Poprvé ženich ve svatební den ještě před obřadem oblékl dlouhý kabát, který si následně oblékal jen ve slavnostní příležitosti. Tento dlouhý kabát byl označován jako „*ženící*“ jindy „*kmotrovský*“. Protože byl takový kabát velice drahý, mohl si ho dovolit jen sedlák. Tyto kabáty se zhotovovaly nejčastěji z tmavého sukna. Chudší ženichové mohli obléct kabáty plátěné a pokud ani na takový neměli, museli si ho vypůjčit.

Stejně jako tomu je na Karlovarsku u nevěsty, tak i ženich z této oblasti si k oltáři nasadil jemné kožené rukavičky.⁵²

Na přelomu 18. a 19. století si muži začali okolo krků uvazovat šátky. Na hlavách mužům nesměly k této příležitosti chybět pokrývky hlavy. Slavnostním kloboukům se říkalo „*širáky*“ napříč regiony. Ženich měl za kloboukem rozmarýnu ozdobenou pentlemi. Ženichové v západních Čechách ještě mohli v jedné ruce držet hůl „*čekan*“ se sekyrkou ozdobenou ornamenty.⁵³

⁵¹ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-293-6.

⁵² TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

⁵³ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času: Kroje – zvyky – umění*. Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-500-0.

1.4.3. Oděv ostatních svatebčanů

Mladé dívky jdoucí za družičky byly oděny stejně nebo alespoň podobně jako nevěsta. Rozdíly byly malé, například se družičky neoblékaly do kabátků, nemusely v rukou nosit modlitební knížku a měly méně modré barvy.

„Družby“ - mladí muži, byli oděni také stejně jako ženich, ale bez ženícího kabátu.⁵⁴

Mladí lidé stojící většinou v okolí budoucích novomanželů, měli svým oblečením zmást zlé, démonické síly a ochránit tak nevěstu i ženicha před uštknutím zlých a nepřejících lidí a magických sil.

Ženy a muži vyššího postavení měli vždy ty nejslavnostnější kroje. V některých oblastech se dokonce ženy z blízkosti nevěstiny či ženichovi rodiny na každý den převlékaly do jiného slavnostního kroje, aby ukázaly zámožnost rodiny.⁵⁵

Lidé, kteří svatbě jen přihlíželi, si kroje šetřili. Přišli v krojích slavnostního charakteru, ne však tak slavnostního, jako ty, které vynášeli na nedělní mše.⁵⁶

1.4.4. Další využití svatebního oděvu

Svatební oděv mohl být použit ještě v jednom zásadním okamžiku. A to v momentě, kdy zemřelo mladé děvče nebo hoch a byli svobodní. V ten moment

⁵⁴ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. LANGHAMMER, Jakub. *Fenomén lidových tradic*. 1. Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-3302-4.

⁵⁵ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času: Kroje – zvyky – umění*. Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-500-0.

⁵⁶ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

se ostatní mladí lidé z vesnice oblékli za družičky a družbu. Mrtvému, svobodnému jedinci se vypravil pohřeb místo svatby.⁵⁷

Zemřelý měl do rakve nejslavnostnější možnou variantu oděvu, tak jako by šel na svatební obřad. Děvče na hlavě mělo i rozmarýnový věneček.

Pozůstalý chtěli, aby se nebožtík ukázal na onom světě ve slavnostním ošacení.

Starší ženy si zase naopak do rakve braly pouze své čepce, aby je jejich manžel poznal.⁵⁸

1.5. Večer před obřadem

Večer před obřadem se ženich se svým družbou a muzikou dostavil před domov nevěsty. Tuto návštěvu označují prameny jako „zastaveníčko“.⁵⁹

Ženich navštívil nevěstu a její družičky, aby je obveselil. Musel si však pro nevěstu dojít do komory a zatančit si tanec za doprovodu muziky. Při takovém zastaveníčku zpívali například takovéto písně:

„Ponavržení.

*Jetelíčku, jeteli! má panenka, chcete-li,
půjdem spolu na procházku,
na kancalář pro ohlášku;
jeteli, ach jeteli!*

⁵⁷ MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. 1. Praha: Euromedia Group, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.

⁵⁸ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV*. 1. Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

⁵⁹ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV*. 1. Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

*Jetelíčku, jeteli! má panenka, chcete-li,
půjdem spolu před faráře,
on nám štolou ruce sváže;
jeteli, ach jeteli!“*

- Z Jičínska a z Berounska ⁶⁰

Po pár písních je hospodář pozval do světnice na malé pohoštění: „*Vítám vás, švární mládenci! Vejděte do senci (do světnice), abyste po daleké cestě sobě odpočinuli a něčím se občerstvili.*“ ⁶¹

Dívky měly plné ruce práce s přípravou rozmarýnových věnečků a rozmarýnek na vývazky.⁶² Rozmarýna byla považována za symbol věrnosti, postupem času se začala vyměňovat za myrtu.

K myrtě jsou navázány různé tradice. Mladé dívky si po svatbě myrtové vývazky ponechaly a zasadily je do květináče za okno. Pokud mladé dívce myrta vykvetla, říkalo se, že se v nadcházejícím roce šťastně vdá.⁶³

Jiný pramen říká, že se v předvečer snoubenci už nepotkali. Mohli si poslat po družbovi dary, stejně tak si je mohli poslat až ráno. Nevěsta dostala od ženicha boty a modlitební knížku. Ženich od nevěsty na oplátku dostal vlastnoručně vyšíváný kapesníček a případně i košili. Dívky se v tomto případě opět věnovaly přípravám rozmarýnek a zpívaly u toho smutné písně o ztrátě svobody.

⁶⁰ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str.792-793.

⁶¹ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str. 796.

⁶² HALÍŘOVÁ, Martina (red). *Oznamuje se láskám našim ...: aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 2007. ISBN: 978-80-86046-97-6.

⁶³ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. LANGHAMMER, Jakub. *Fenomén lidových tradic*. 1. Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-3302-4.

Ženich se v předvečer svatby odebral s družbou a ostatní chasou k muzice, kde zapíjeli jeho poslední hodiny svobody.⁶⁴

V předvečer svatby se mohlo začínat i s přípravou složitých účesů pro nevěstu. Zkušené ženy, které takové účesy uměly tvořit, si většinou první pokus zkusily na hlavní družičce.⁶⁵

⁶⁴ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

⁶⁵ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Stránice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.

2. Svatební den

Ideální svatební den bylo považováno úterý, protože pak bylo dostatek času na několikadenní svatební veselí. Manželé z nižších poměrů se nechávali oddat v neděli a zkrátili tak čas následné veselky. Tím pádem snížili náklady na celou svatbu.

Za ideální období pro konání svateb se považovalo rozmezí října až listopadu. V listopadu se toto období ohraničuje svátkem sv. Kateřiny. Po tomto svátku přicházelo období adventu a přástek. Druhé období mělo svůj praktičtější význam. Bylo to období ledna až února, tedy masopustní čas, kdy bylo po zabijačkách dostatek jídla, které se nekazilo.⁶⁶

Ačkoliv by se zdálo, že měsíc květem je měsíc lásky, bylo tomu právě naopak. Říkávalo se: „*svatba v máji, do roka máry*“.

První důvodem, proč se svatby v květnu neměly konat, byly blížící se práce na poli v období léta. Předpokládalo se, že se po svatební noci či pár dní po ní povede počít potomka. Těhotné ženě tedy hrozilo vysoké riziko potratu, které by práce na poli mohly vyvolat. Druhým důvodem byl fakt, že by se potomek narodil v únoru či březnu, což byly velmi chladné a nepříznivé měsíce v roce, kdy mohli v rodinách docházet zásoby jídla.

Svatby byly zakázané církví v době malého a velkého půstu. V takové době se mohla uspořádat jen „*tichá svatba*“ tedy svatba bez muziky a veselí. Tichá svatba se uspořádala jen z důvodu, že byla dívka těhotná a musela se vdát, než to na ní bude poznat nebo než se potomek narodí.⁶⁷

⁶⁶ HALÍŘOVÁ, Martina (red). *Oznamuje se láskám našim ...: aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 2007. ISBN: 978-80-86046-97-6.

⁶⁷ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

Pokud se podíváme do současnosti, tyto zvyky se už nedodržují, a to především díky vyspělému zdravotnictvím a možnosti přísunu čerstvých plodin i v období chladných měsíců.⁶⁸

2.1. Příprava nevěsty a ženicha

Svatební den začínal časně ráno. Uvádí se, že nevěsta si někdy ještě došla na poslední zpověď do kostela ve svobodném stavu.⁶⁹

Ráno ještě hlavní družba obcházel pozvané hosty a v každém hospodářství pronesl svoji řeč: „*Slovutný pane hospodáři! šetrně žádám, abyste toto mé vstoupení do příbytku vašeho v dobré obrátili. Vzkazují vám pan otec i paní matka jedné i druhé strany, jakož i pan ženich s pannou nevěstou šťastný a dobrý den. A jakož vám již oznámeno bylo o tom svatebním sňatku, kterýž dnešního dne vykonán býti má; protož se vši uctivostí ještě prosí, abyste tu cestu s nimi do chrámu Páně vážili a potom po církevním potvrzení toho manželstva do příbytku poctivého souseda... spolu s jinými pány hosty laskavé najíti se dali. Což já na místě jich uctivě přednášeje, laskavý pane hospodáři! bez pochybování doufám, že jich neoslyšíte.*“⁷⁰

Svatebčané ze strany ženicha se sešli před ženichovým domem. Když ženich vyšel z domu, ještě jednou družba pronesl proslov ke všem pozvaným: „*Slovutní a vzácně vážení páni, panicové i panny! Z příčiny té svedl jsem vás do příbytku tohoto, že zde přítomný panic (jméno ženicha) uctivě vás za to žádá, abyste s ním pro jeho nejmilejší nevěstu, šlechtnou pannu (jméno nevěsty) cestu vážili s ten jich manželský sňatek svou laskavou přítomností ozdobili. A že jste všickni*

⁶⁸ Poznámka autorky.

⁶⁹ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

⁷⁰ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-02]. Str. 799.

přítomní již úmysl svůj a vůli k tomu projeví a sem najít se dali, za to vám pan otec, paní matka i pan ženich co nejvroucněji děkují.“⁷¹

Svatební průvod se tedy mohl za doprovodu písní a básní vydat k příbytku nevěsty. Pokud byla nevěsta z jiné vesnice, vyjelo se na koních a vozech. U nevěsty byla nálada o něco méně veselejší. Obecně se od nevěsty očekávalo, že se do oddání bude chovat velmi zdrženlivě až zádumčivě. Z nevěsty mělo být patrné, že se ze ztráty své svobody nijak neraduje. Prameny uvádí, že se za správné považovalo, když nevěstě ukáplo i několik slz. Byl to znak dobrého vychování nevěsty, které dostala od svých rodičů, a stesku po jejím rodném domově.⁷²

Probíhaly poslední úpravy oděvu a účesu a čekalo se na ženichův příchod.

Jestliže nevěsta byla svobodná matka, nesměla si do kostela nasadit vínek či věneček. Tou dobou už musela na hlavě nést čepec či šátek. V kostele byla oslovována jako „*panna uctivá*“, nikoli „*poctivá*“ jako ve variantě mladé svobodné dívky.⁷³

Když ženich přijel s celým svým průvodem ke stavení nevěsty, nevěsta čekala v zamčené komoře ještě s dalšími ženami. V tento moment si musel ženich nevěstu vykoupit. Ženich si svou nevěstu vykupoval penězi, dary anebo recitálem. Vykupování nevěsty se neobešlo bez veselých průpovědek, které měl na starosti hlavní družba nebo smlouvčí. Ženy nechtěly nevěstu vydat, a proto ženichovi několikrát za sebou předvedly jinou ženu jako nevěstu anebo dokonce i muže. Po všech těchto zvycích nakonec hlavní družba přivedl pravou nevěstu k ženichovi. Následovalo menší pohoštění svatebních hostů.⁷⁴

⁷¹ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-03]. Str. 799-800.

⁷² LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. LANGHAMMER, Jakub. *Fenomény lidových tradic*. 1. Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-3302-4.

⁷³ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

⁷⁴ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš et al. *Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1.* Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

Než se mohl svatební průvod vydat ke kostelu, muselo se provést požehnání mladému páru od rodičů nevěsty. Prosbu o požehnání mohl pronést za snoubence hlavní družba: „*Nejmilovanější pane otče a paní matko, na místě těchto dítek s uctivostí vás žádám o vaše otcovské a mateřské požehnání.*“⁷⁵

Po požehnání snoubenci vystoupili před stavení a zde proběhlo poslední zdobení ženicha. Při tomto zdobení měla slovo hlavní družička, která měla pro ženicha připravenou rozmarýnu ozdobenou pentlemi a v některých případech i vyšíváný šátek od nevěsty pro ženicha: „*A vy pane ženichu! Tu hle vám posílá vaše z nejmilejších ten šáteček tu kytičku. Co vám je milejší: ten šáteček a ta kytička, anebo panna nevěstička?*“ Ženich odpoví: „*Všecko vespolek.*“ Družka: „*To mi se, pane ženichu! na vás líbí, že ode mne všecko vespolek přijímáte a ničím nepohrdáte: tu máte šáteček, a v tom šátečku kvítí, ať se vás ta láska chytí i ať se drží vás až do smrti.*“⁷⁶

2.2. Cesta do kostela

Cesta do kostela měla svá pravidla. Především průvod, který doprovázel zasnoubenou dvojici k církevnímu oddání. V čele průvodu chodil „*smluvčí*“. Vždy měl u sebe nějaký dar pro oddávající v podobě naturálií. Za ním následovala hudba.

V dalším uspořádání se prameny rozcházejí. Některé popisují, že následovala za hudbou nevěsta s hlavním družbou a za nimi teprve ženich s hlavní družičkou.⁷⁷ Kdežto obrazové materiály, které zaznamenaly svatební průvody v roce 1836 ukazují, že ženich šel sám hned za muzikou a nevěsta ho s družbou

⁷⁵ MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. Praha: Knižní klub, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1. Str. 125.

⁷⁶ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-03]. Str. 819.

⁷⁷ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

následovala.⁷⁸ Nejspíše se jedná o velmi jemné regionální nuance, anebo se jednalo o rozdíl popisu patrilokální a matrilokální svatby.⁷⁹

Za novomanželi následovali družičky a družba. Prameny se zde opět rozcházejí, zda se následující svatebčané dělili na muže a ženy. V tomto případě, když ženy šly při sobě, bylo pro ně jednodušší zpívat tesklivé písně o odvodu nevěsty a ztráty její svobody⁸⁰. Druhá strana pramenů uvádí, že se následně řadili svatebčané dle společenského statusu a příslušnosti k hlavnímu páru: rodiče snoubenců, kmotry a kmotrové a následně pak ostatní příbuzní a pozvaní.⁸¹

V případě ideálnějšího typu svatby, čímž byla našimi předky považovaná svatba patrilokálního charakteru, se do kostela vyráželo od stavení nevěsty.

Pokud byla cesta ke kostelu delší, vypravovali se svatebčané na koních a koňských spřeženích. Jinak se ke kostelu šlo v průvodu pěšky.⁸²

Opulentní svatby s využitím koní jsou nejvíce známé na dnešním území Chrudimska a Nasavrcka v 1. polovině 19. století. Velmi bohatí sedláci si právě v tomto okolí mohli dovolit chovat „svatební koně“, které sloužili právě k účelům svateb. Koně si zpravidla mohli dovolit lidé pouze ze selské vrstvy. Lidé s nižším sociálním statusem ve vesnici případně žádali sedláky o zapůjčení.⁸³

⁷⁸ PECH, Milan. CZUMALO, Vladimír. WINTER, Tomáš. MACHLÍKOVÁ, Pavla, ed. *Jdi na venkov! Výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800-1960*. 1. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 2019. ISBN 978-80-88256-10-6.

⁷⁹ Poznámka autorky.

⁸⁰ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1*. Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

⁸¹ BOUČEK, Stanislav. JEŘÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

⁸² BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1*. Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

⁸³ BOUČEK, Stanislav. JEŘÁBEK, Richard et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

Společnost byla velmi pověřčivá a většinu svých rituálů a tradic prováděla právě kvůli zahnání zlých sil a duchů a pomstychtivých lidí. Ani u svatby tomu nebylo jinak. Během svatebního dne se objevovalo pár takovýchto rituálních úkonů.

Například vyprovázení snoubenců do kostela, kde se při této cestě v bohatší verzi svatby střílelo z bambitek či jiných střelných zbraní té doby společně s rozbíjením hrnců, kdežto u chudší svatby se práskalo bičem, výskalo a křičelo. Hluk byl ve všeobecné rovině lidové kulturu vždy využíván k zastrašování zlých čar a měl svou magicko-ochranitelskou funkci.

Těsně před kostelem proběhlo ještě malé zastavení za doprovodu lidových písní a pořekadel.⁸⁴

„Ještě nejsem tvoje

*Už mou milou do kostela vedou:
tenkrát jsi, má panenka, tenkrát jsi má!
„Ještě nejsem, můj nejmilejší,
ještě jsem paňmámina.“*

*Už mou milou k oltáři vedou:
tenkrát jsi, má panenka, tenkrát jsi má!
„Ještě nejsem, můj nejmilejší,
ještě jsem panmámina!“*

- Z Berounska⁸⁵

⁸⁴ MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. 1. Praha: Euromedia Group, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.

⁸⁵ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-03]. Str. 821.

2.3. Obřad

Obřad, oddavky, „*kopulace*“, „*odatva*“ neboli uzavření a posvěcení svátosti manželské před příslušnou církví. Církevní obřad provázelo několik stanovených událostí.

Příchod ženicha se svou matkou a nevěsty se svým otcem. Otec vložil ruku nevěsty do rukou ženicha. Snoubenci přistoupili k oltáři a zde se dbalo na stejné načasování kleknutí před začátkem mše. Panovala mezi lidmi pověra, že ten z budoucích manželů, který poklekne před oltářem první, první odejde na onen svět. Při pokleknutí farář usadil na hlavy snoubenců věnečky z rozmarýnu ozdobené červenými pentlemi, protože červená byla barva života.⁸⁶

Následovala votivní mše „*missa votiva*“. Mše, která se vztahovala k rodinné obřadnosti nikoliv k liturgické části roku, a po mši se přešlo k samotnému uzavření sňatku.

Snoubenci byli tázáni, zda si nejsou vědomi překážek k uzavření manželství a vstupují do manželství dobrovolně. Ke stvrzení sňatku stačilo, že si manželé podali ruce, které jim farář ovázal štolou. Obřad pokračoval formou mše a závěrečného požehnání svátosti manželské.⁸⁷

Církevnímu obřadu nebyla mezi lidmi do 19. století přikládána větší důležitost. A to i přesto že, církevní obřad, který vyžaduje zřetelný souhlas obou budoucích manželů, že vstupují do manželství dobrovolně za přítomnosti dvou svědků, byl platný již od roku 1563.⁸⁸

Po roce 1950 se na území Československa církevní obřady neuznávaly jako platné kvůli politické situaci, která zde v 50. letech 20. století panovala.

⁸⁶ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

⁸⁷ VONDRUŠOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.

⁸⁸ KAVKA, František. SKÝBOVÁ, Anna. *Husitský epilog na koncilu Tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha, 1969.

Od roku 1989 lze v České republice uzavřít manželský svazek, který nabude právní legitimity, jak u příslušných státních orgánů, tak u církevních a náboženských společností. V případě církevního obřadu musí budoucí manželé doložit osvědčení o splnění všech podmínek pro uzavření sňatku od matričního úřadu. Prstýnky se na důkaz manželství začaly na našem území objevovat až začátkem 20. století.⁸⁹

2.4. Cesta z kostela

Po oddání novomanželů v kostele se všichni svatebčané sešli před kostelem, kde se zazpívalo pár písní.⁹⁰

„Už jsem tvoje

*Už mou milou od oltáře vedou,
tenkrát jsi, má panenka, tenkrát jsi má!*

*„Už jsem tvoje, můj nejmilejší!
už nejsem paňmámina.“*

- Z Táborska ⁹¹

Před kostelem byly na novomanželé házeny potraviny, aby se jim zajistilo štěstí a blahobyt. V chudých rodinách a svatbách se novomanželé ohazovali hrachem a kroupami. Novomanželé z bohatších poměrů byli ohazováni mandlemi a rozinkami.⁹²

⁸⁹ FLOREC, Václav, ed. *Svatební obřad: současný stav a proměny*. 1. Brno: Blok, 1983.

⁹⁰ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

⁹¹ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-03]. Str. 828.

⁹² BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

Cesta z kostela doprovázela ještě další tradice „*zatahování*“. Této tradici se přezdívá také jako „*zalikování, zahákování, držení bány aj.*“ Tuto tradici měli na starosti mladí muži nebo vdané ženy. Smyslem této hříčky bylo, že se svatebnímu průvodu v čele s ženichem a nevěstou zahradila cesta různými předměty, dřevěnými holemi nebo provazy se šátky či pentlemi. Ženich se musel z takové situace vyplatit penězi. Prameny tvrdí, že se tato tradice děla hlavně tehdy, když se jednalo o přespolního ženicha. Tedy že se nevěsta po svatbě odstěhuje do jiné obce a ženich si jí musel tímto zvykem z rodné obce nevěsty vykoupit.⁹³

2.5. Hostina

Na hostinu se odcházelo po oddání, a to do domu, ze kterého pocházela nevěsta. Obyčejovým právem bylo, že náklady na hostinu platili rodiče nevěsty. Ženichova rodina pak platila za nápoje.

Hostiny se účastnili nejdůležitější předem pozvaní svatebčané. Ostatní svatebčané, kteří nebyli na hostinu pozváni, šli i s muzikou do nejbližší hospody.

Hostina byla významnou složkou celého svatebního veselí. Byla považována za vrchol svatby pro celou společnost. Příprava hostiny se odhadují i na několik dní až týdnů. Bylo důležité zajistit především dostatek jídla, což kolikrát znamenalo i zabijačku, napéct sladké i slané pečivo a svatební koláče. Mohlo dojít k navaření až dvanácti různých jídel.⁹⁴

Začínalo se hovězí polévkou s mnoha druhy zavářky, jako byly nudle, rýže, drobenka nebo knedlíčky. Na moravskočeském pomezí se nejčastěji podávala polévka slepičí. U německých obyvatel se stala oblíbená polévka pивní. Když byla

⁹³ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

⁹⁴ ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, Marie. *Česká strava lidová*. 1. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-421-6.

svatba bohatá, měla „trojí polévku“. Podávaly se tedy tři druhy polévky: hovězí, slepičí a husí kaldoun – polévka z husích drobů.⁹⁵

Celá hostina měla také obveselit a zabavit svatebčany, a proto se při podávání polévky prováděla tradice vylití polévky. Družba, který měl na starost podávání jídel při svatební hostině, si zvolil jednoho mládence. Tento mládenec dostal misku s vodou a řezankou a když vstoupil do světnice, zakopl a rozbil talíř a vylil jeho obsah. Výstup sloužil k pobavení hostů a uvolnění atmosféry. Následně hlavní družba přinesl polévku osobně nejprve nevěstě a pak dalším hostům.

Na Doudlebsku polévku jedli svatebčané naopak z jedné misky. Po polévce se družba dostal k popřání ženichovi k jeho svatbě: *„Pane ženichu, přeju vám v létě chládek, v zimně teplo, v noci spánek ve dne světlo, v společnosti radovánky, při tom vždycky plné džbánky. Potom tuhle žínku jako srnku – tak asi se sto dukáty, která pilný pozor dává, když se muž štrachává s notnou opicí. A pak zdraví skálopevné, s kterým žádný neduh nehne. To vám přeje váš druh, co vašich přátel obveseluje kruh.“*⁹⁶

Po polévkách přišly na řadu masité pokrmy. Začínalo se hovězím masem, které se podávalo v celku a s omáčkami. Na výběr muselo být alespoň ze dvou nebo ze tří omáček. Nejčastěji se vybíralo mezi křenovou, česnekovou, cibulovou, koprovou, polskou nebo sladkou. Recepty na vybrané omáčky má ve své *„Domácí kuchařce“* i Magdalena Dobromila Rettigová.⁹⁷ (příloha 1)

Hovězí maso na stole porcoval nejvýznamnější host svatby. Takový host zdvořilostně párkrát tuto poctu odmítl, ale pak maso nakrájel.

Po tomto chodu přál družba zase nevěstě: *„Já vám přeju s uctivostí, by vám ráčil Bůh z Výsosti všecky vyplnit žádosti ve svrchované hojnosti. By vám dal dle své libosti Šáteček svátosti – talíř všech schopností – misku bohatosti – kastrůlek*

⁹⁵ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

⁹⁶ ŠTĚPÁN, Jan. *Svarby na Doudlebsku*. České Budějovice: Krajské kulturní středisko České Budějovice, 1979. Str. 16.

⁹⁷ RETIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Domácí kuchařka*. 10. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1868.

zdravosti – hrnec blaženosti – lásky do sytosti – ku gratulátu tři žoky štědrosti. Vinšujem, vinšujem, vinšovat nepřestanem – dokud něco nedostanem.“⁹⁸

Některé prameny uvádí, že po gratulaci nevěstě nastal čas na podávání piva, které se pilo z jednoho džbánu, a také se rozvolnila zábava v podobě možnosti kouření dýmek. Do té doby se všichni měli držet s tabákem zkrátka.⁹⁹

Na řadu přišly i kořalky, nejoblíbenější byla v 19. století „rosolka“. „Rosolka“ byl likér, který byl na naše území dovážen ze zahraničí a těšil se zde velké oblibě. Byl vyroben macerováním masožravé, exotické rostliny rosnatky okrouhlohlísté. Později začala být tato rostlina chráněná, a tak se recept změnil na macerování okvětních listů růže. Růžové listy měly mít údajně podobné léčivé účinky jako rosnatky¹⁰⁰.

Svatební hostina pokračovala podáváním pokrmů z drůbeže. Slepice a kohout měli symbolizovat nevěstu a ženicha, mohl se však podávat i kapoun nebo kuřata.¹⁰¹

Družba si při podávání kohouta neodpusť zertovnou rozpravu o tomto zvířeti: „(...) Všem na vědomost se dává, jak se zlostrným škůdcům stává, kteří jako tehle kohoutek, všímají si hříšných pochoutek. Kohout tento od své mladosti tropil jen samé nepravosti; toulával se po poli. Navštěvoval stodoly, ba též naplněné sýpky, - a vodíval tam i slípky. V noci nedal lidem pokoje, stále míval samé rozbroje. Kromě toho po svém boku nechtěl trpět žádných soků, - s každým se hned bez milosti rval, často jej až k smrti ukloval. Protož tyto všecky přestupky byly sepsány a ke krajskému úřadu poslány. Úřad uznal, že zločinec jest, a přiřknul mu za to těžký trest, aby byl ostrým nožem sřat, jeho barevný kabát mu byl vzat, pak byl opařen, potom v nudlích uvařen, nebo ještě k větší haně, aby

⁹⁸ ŠTĚPÁN, Jan. *Svarby na Doudlebsku*. České Budějovice: Krajské kulturní středisko České Budějovice, 1979. Str. 16.

⁹⁹ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. Praha: Jos. R. Vilímek nakladatelství, 1893.

¹⁰⁰ Divotvůrná Kopřivnice [online]. Kopřivnice, 2018 [cit. 2022-01-19].

¹⁰¹ ZÍBRT, Čeněk. *Na tom našem dvoře...: Obřady a zábavy při slavnostní odpravě kohouta, housera, kačera, beránka, kozla a vepřka*. 1. Praha: F. Šimáček, 1911.

byl upečen na kuthaně. Protož pomstěte se na něm, páni hosti, maso z něho snězte a nechte jen kosti.“¹⁰²

Po slaných pokrmech následovala sladká jídla. V této fázi hostiny se hodujícím přinášely různé varianty sladkých kaší. Kaše byly především pohankové a jahelné. Tyto obiloviny mají na našem území dlouhou tradici. Podle dostupných informací je například pěstování pohanky datované už mezi 12. až 13. stoletím.¹⁰³

Kaše byly zdobené perníkem, oslazené medem nebo povidly. Součástí hostiny byly i svatební koláče, které se také dávaly jako výslužka všem svatebním hostům. Pak se rozkrajoval svatební věnec, tedy sladké pečivo, které bylo ozdobeno figurkami a dekoracemi z těsta.¹⁰⁴

V závěru hostiny se připilo na nevěstu a družičky: *„(...) Já jsem v milém úkolu s úctou přišel ke stolu, bych promluvil družičkám, ušlechtilým růžičkám. – Panny družičky přemilé, pěkné, krásné, ušlechtilé! Viděl jsem já mládence, měli na hlavách věnce, kterýžto dar nemalý od panen prý dostali. (...) Protož panno spanilá, družičko má roztomilá, kterouž já pokorně ctím, o věnec vám připíjím, který na hlavě máte; doufám pak, že mi ho dáte. Já však místo děkování celou noc budu tančit s vámi. A vy muzikanti, tuš zahrajte, o peníze nic se nestarejte.“¹⁰⁵*

Po připitcích následovala modlitba a rozcházení svatebních hostů. Někdo zamířil do nedaleké hospody, jiní si šli odpočinout domů a k zábavě se přidali později.¹⁰⁶

V průběhu svatební hostiny měl největší funkci družba. Měl za úkol bavit hosty a také organizovat průběh celé hostiny. Mezi jednotlivými pokrmy pronášel vtipné

¹⁰² VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. Praha: Jos. R. Vilímek nakladatelství, 1893. Str. 66.

¹⁰³ ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, Marie. *Česká strava lidová*. 1. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-421-6.

¹⁰⁴ ŘIVŇÁČ, František. *Svatební obyčeje z okolí Plzeňska*. 1. Plzeň, 1894

¹⁰⁵ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. Praha: Jos. R. Vilímek nakladatelství, 1893. Str. 78.

¹⁰⁶ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. Praha: Jos. R. Vilímek nakladatelství, 1893

promluvy, které mohly být jeho autorským uměním, nebo měl možnost využít osvědčených promluv.

Během hostiny také nechybělo vybírání peněz na různé účely. Vybíralo se na muziku, na kuchařky, na družbu. Vybírat se také mohlo pro novomanžele „na kolíbku“.

Podle svatebních hostin se také rozlišovaly bohaté a chudé svatby. Těm bohatým se říkalo masové a chudým koláčové. Záleželo na poměru slaných a sladkých jídel během hostiny.

Do dnešní doby se styl svatebních hostin velmi proměnil. Největší proměnou je, že se hostiny často konají v restauračních zařízeních, ať už formou servírované hostiny nebo rautu. I skladba pokrmů se změnila. Většinou už nepodáváme několik polévek, ale pouze jednu, a to nejtradičněji vývar s knedlíčky. Hlavní jídlo si dnes vybírají snoubenci dle svých preferencí a v závěru hostiny se rozkrajuje svatební dort.¹⁰⁷ Krájení svatebního dortu má kořeny v tradici krájení svatebního věnce a připíjení na věnec. Slavnostní připítek byl vždy věnován pouze nevěstě a družičkám. Teprve ve 40. letech 19. století se začalo připíjet oběma novomanželům.¹⁰⁸

2.6. Čepení nevěsty

Čepení nevěsty se odehrávalo ve dvou různých časech svatebního dne. Záleželo na regionálním zvyku.

Čepení probíhalo buď po hostině, takže k další navazující zábavě už přišla žena začepená, nebo čepení probíhalo až druhý den, a to tedy po první společné manželské noci. V obou případech se tohoto rituálu mohly účastnit pouze ženy.

¹⁰⁷ Poznámka autorky.

¹⁰⁸ FLOREC, Václav, ed. *Svatební obřad: současný stav a proměny*. 1. Brno: Blok, 1983.

Proto se tento zvyk děl většinou v uzavřené komoře. Následovalo sejmutí věnce z hlavy nevěsty a posazení čepce na hlavu mladé ženy.¹⁰⁹

Od slova čepce se také tomuto zvyku začalo říkat čepení nebo začepení nevěsty. V některých regionech se ale můžeme setkat s tím, že se na hlavu vdané ženy uvazují šátky v rozličných úvazech, proto se tomuto zvyku říká zavíjení nevěsty. Jednalo se tedy o akt, který znázorňoval změnu společenského i životního statusu ženy v jejím životě.¹¹⁰

Podrobněji se této tradici budu věnovat ve třetí kapitole.

2.7. Zvyky spojené s novomanželi

I po oddání bylo dodržování zvyků a tradic velmi důležité. Tyto tradice přímo souvisely s blahobytem novomanželů a jejich budoucím životem.¹¹¹

Při patrilokální svatbě nevěsta několik dní po svatbě přinesla dary rodičům ženicha. Zpravidla se jednalo o koláče a sladké pečivo. Nevěsta si přivázela svou výbavu. Jednalo se o „*hlučnou*“ svatbu, protože jí při stěhování doprovázela vesnická chasa i s muzikou.

Při svatbě matrilokální se veškeré zvyky otočily. Při stěhování ženicha byla svatba o něco jednodušší a ženich musel snášet mnoho zesměšňujících poznámek.¹¹² Ženy při jeho stěhování zpívaly písně a vyprávěly říkanky

¹⁰⁹ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. LANGHAMMER, Jakub. *Fenomén lidových tradic*. 1. Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-3302-4.

¹¹⁰ BOUČEK, Stanislav. JEŘÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

¹¹¹ Poznámka autorky.

¹¹² VOLF, Josef. CÍZL, Eduard, ed. *Z pamětí starého českého sedláka. Kus selské historie z 2. poloviny 19. stol.* Hradec Králové: Kulturní komise krajské organizace zemědělského a maloroľnického lidu, 1932.

úsměvného až zesměšňujícího charakteru: „*Panímámo zlatá, otevřete nám vrata. Vezeme vám ženicha ze samého zlata.*“¹¹³

2.7.1. Stínání kohouta

Stínání kohouta se podle pramenů neodehrávalo jen při svatbách, ale také při posvíceních, o letnicích, o poutích a na konci masopustního období.

Kohout byl veden na několika provázcích, které měl uvázané různě na těle – na křídlech, na krku, skrze zobák a na nohou. Díky těmto provázkům neměl možnost úniku. Někdy byl sám kohout ještě vyzdoben pentlemi. Takto navázaného jedince přivedly děti v přestrojení za vojáky před lid a sdělil se mu rozsudek. Tento rozsudek přečetl nebo přednesl hlavní družba, který měl na starosti celou moderaci svatby. Poté kohoutovi kat sřal hlavu a okamžitě utíkal, aby nebyl chycen dalšími účastníky.

Tento krvavý rituál se začal v 80. letech 19. století na výzvu vlády i církve zakazovat.¹¹⁴

Kohout znázorňoval mužský princip a odvalu. Zároveň mu byla připisována štědrost na základě představy, že se dělí o potravu se slepicemi a chránil je. Kohout je také spojován s plodnostní magií, a proto se stínání kohouta odehrávalo i na svatbách.¹¹⁵

2.7.2. Uvádění nevěsty

Uvádění nevěsty k ženichovi je rituál spojený s první společně strávenou nocí novomanželů. Hlavní družba dohlížel, aby si nikdo s přítomných nedovolil žádné

¹¹³ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2. Str. 997.

¹¹⁴ ZÍBRT, Čeněk. *Na tom našem dvoře...: Obřady a zábavy při slavnostní odpravě kohouta, housera, kačera, beránka, kozla a vepřka*. 1. Praha: F. Šimáček, 1911.

¹¹⁵ *Znaky, značky znamení: kohout zakorhal* [online]. Font, 2016 [cit. 2022-01-23].

posměšné řeči.¹¹⁶ Mimo jiné to dokazuje, jak vážně se k této části svatby přistupovalo, protože do této doby mohli lidé i moderátoři vtipkovat a komentovat cokoli a téměř kdykoliv.¹¹⁷

Stlaní lože, tedy první manželská noc, patřilo k nejvýznamnějším aktům celé svatby. Dokonce i z právního hlediska došlo ke spojení manželů a naplnění manželského slibu až po svatební noci, přičemž byla podmínkou ztráta panenství.

Pokud očividně nedošlo k pohlavnímu styku mezi manželi při první společné noci, manželství mohlo být zrušeno.¹¹⁸

Nevěstu na cestě k manželovi doprovázeli hudebníci, družba i družičky. Nevěsta se s družičkami rozloučila a družba ji uvedl do komory k manželovi. Pronesl několik přání a napomenutí: *„Následujte ctností Tobiáše ctného, ujdete jako on vždycky všeho zlého; dá vám pan Bůh štěstí, svaté požehnání, po smrti vás přijme mezi vyvolený.“*¹¹⁹

„Průvod nevěstin.

*Už ji vedou, už ji mají,
komu pak ji odevzdají?
Komu by ji odevzdaly
než ženichu do komory?“*

- Z Klatovska ¹²⁰

¹¹⁶ VOLF, Josef. CÍZL, Eduard, ed. *Z paměti starého českého sedláka. Kus selské historie z 2. poloviny 19. stol.* Hradec Králové: Kulturní komise krajské organizace zemědělského a maloroľnického lidu, 1932.

¹¹⁷ Poznámka autorky.

¹¹⁸ BOUČEK, Stanislav. JEŘÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek.* Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

¹¹⁹ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba.* Praha: Jos. R. Vilímek nakladatelství, 1893. Str. 91.

¹²⁰ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2021-06-02]. Str. 868.

Po přivedení nevěsty k ženichovi družba posbíral celou chasu i s muzikou a všichni se vraceli zpět do hospody za doprovodu dalších tematických písní.

„Sen.

*Andulka spí, Jeníček s ní:
co ona neví, on jí to poví – jsouť oba sví.
Andulka spí, Jeníček s ní:
muziky hrají, lidi se ptají – nic nevědí.“*

- Z Berounska ¹²¹

2.7.3. Následující dny po svatbě

Druhý den po oddavkách začínal zastaveníčkem pod okny manželů, kam muzika přišla zahrát k probuzení:

„Zvolávání.

*Zazpívej, slavičku!
Zvolej mně mou dívčku,
spí na půnebí:
Vstávej, Ančičko!
stroj snídaníčko,
už je den bílý.*

*Co pak mě voláte,
spáti mě nedáte
s mým nejmilejším?*

¹²¹ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2021-06-02] Str. 868.

*líbezný spaní
po milování
noci včerejší!*

- Z Klatovska ¹²²

Mohli bychom říct, že hlavní události svatby – oddání v kostele, hostinu a stvrzení manželství společnou nocí – mají tak svatebčané za sebou.

Druhý den po svatbě, zpravidla se jednalo o středu, se nese v duchu stěhování nevěsty k ženichovi a loučení se s jejím domovem. Proto je nálada po ránu v domě nevěsty poněkud pochmurná. Matka a nevěsta mají plno práce s vynášením a balením výbavy. Když jsou všechny věci přichystány, opět se usedá ke společné hostině se svatebními hosty, kteří přespali z minulého dne. Po této obědové hostině se rodiče nevěsty posadí na židle a družba předvede novomanžele. Následuje poděkování rodičům za dobré vychování a za všechno, co pro dceru udělali a žádá se opět o požehnání ve prospěch budoucího štěstí novomanželů.

„Klekněte milé dívky a nyní již manželé a přijměte požehnání svých rodičů s celým srdcem a s celou duší. Požehnání Boha všemohoucího, Otce, Syna i Ducha svatého vstup na vás a přebývej s vámi po všechny dny až do skonání, amen.“¹²³

Dcera se rozloučí se svými rodiči, a ještě se zazpívá pár smutných písní:

„Loučení.
*Bůh vás žehnej,
můj tatíčku, tenkrát,
děkuju já vám,*

¹²² *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-02-02]. Str. 874.

¹²³ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. Praha: Jos. R. Vilímek nakladatelství, 1893. Str. 95.

*děkuju já vám,
tatičku, nastokrát!*

*Bůh vás žehnej,
má matičko, tenkrát:
děkuju já vám,
děkuju já vám,
matičko, nastokrát!*

*Děkuju vám
za to vychování,
za vaše starosti
od mojí mladosti
až do toho vdání.*

*Bůh vás žehnej,
mý milý panenky,
které jste bejvaly,
které jste bejvaly
moje kamarádky.
(...)“*

- Z Táborska ¹²⁴

Pak se novomanželé s celou chasou, muzikou a těmi, kteří je chtěli doprovodit, vydávají k obydlí ženicha. Aby se předešlo chmurným myšlenkám a zapomnělo se na smutné loučení, tak se mladá chasa stará o zábavu po čas cesty k novému domovu.

¹²⁴ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-01-01]. Str. 878.

Když průvod přijede před dům ženicha, dveře jsou zavřené a probíhá rozmluva s matkou ženicha, která se ujišťuje, že se bude nevěsta o stavení i svého manžela řádně starat. Pak je nevěsta pozvána do světnice. Její první kroky vedou ke krbu a ohništi. To, aby se podle pověr nevěstě nestýskalo po jejím domovu a rychle si na nový domov zvykla. Potom družba pronese slavnostní řeč, kde žádá rodiče ženicha o jejich požehnání. Novomanželé proto před rodiči pokleknou a poslechnou si jejich požehnání, které ale opět přednese družba nebo hlavní moderátor: *„Požehnání Boha všemohoucího, Otce, Syna i Ducha svatého vstup na vás a zůstaň s vámi po všechen čas života vašeho, amen.“*¹²⁵

¹²⁵ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. Praha: Jos. R. Vilímek nakladatelství, 1893. Str. 104.

3. Čepení v českých regionech

Čepení má v českých regionech dva významy. Oba se pojí ke svatbě a svatebním rituálům, ale konají se v jiný čas svatebního veselí. Nejčastěji se objevují termíny „svatební čepení“ a „čepení nevěsty“. I když jsou tyto termíny, odvozené od slova „čepec“, podobné, což by mohlo svádět k domněnce, že se jedná o tentýž rituál, jen různě nazývaný, jde o zcela odlišné jevy s odlišnými významy.

To, jak vypadá svatební čepení a jak vypadá čepení nevěsty, jde ruku v ruce s tím, z jakého českého regionu nevěsta pochází. Proto se autorka rozhodla v následujících kapitolách vytvořit obecné charaktery svatebního čepení a čepení nevěsty a pak se, v obou případech, zaměřila na rozdíly mezi probádanými regiony.

3.1. Svatební čepení

„Svatební čepení“ je označení účesu nevěsty s připojenými doplňky, jako jsou nevěstiny či svatební korunky, svatební věnce a vínky. Toto čepení souvisí s přípravou nevěsty na její oddání a koná se ráno před oddáním.¹²⁶

Podkapitolu svatebního čepení se autorka rozhodla rozdělit do dvou částí. První část se zabývá obecným charakterem svatebního čepení a druhá část popisuje konkrétní regionální rozdíly.

¹²⁶ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Stránice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.

3.1.1. Obecný charakter svatebního čepení

Svatební čepení definujeme jako účes nevěsty či úpravu hlavy nevěsty včetně doplňků ve svatební den.¹²⁷

Svatební čepení muselo započnout velmi časně z rána, aby na celou přípravu nevěsty a jejich družiček bylo dostatek času. Žena nazývaná „čepička“ byla vážená odbornice z okolí nevěsty, která věděla, jak řádně vyčesat nevěstu a zasadit do účesu všechny potřebné ozdoby, věnečky, vínky či další různá regionální specifika. K udržení vlasů v požadovaném tvaru nemohly ženy využívat doplňků, které nám nabízí současný trh. Gumičkám do vlasů přecházely různé tkalouny a nitě, místo sponek se používaly nejrůznější zdobené i nezdobené jehlice a místo laku na vlasy se používal roztok z vody a cukru. Účesy se také mohly jednoduše prošívat, aby se zajistilo, že se účes během namáhavého svatebního dne nerozpadne. Prameny uvádí, že se žena „čepička“ nejdříve rozcvičila účesem na družičce a poté teprve vytvořila účes samotné nevěstě.¹²⁸

¹²⁷ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Stránice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.

¹²⁸ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

3.1.2. Regionální rozdíly ve svatebním čepení

Západní Čechy

Na Chodsku obraz z přípravy svatebního čepení zaznamenaly sestry Anna a Marie Bílkovy, které popisují: „(...) rozdělila jí vlasy pěšinkou, navlhčila vlasy cukrovou vodou a splétala na skráních čtyřpramenné copánky. Jeden pramínek napnula a tři zdrhla a obloukovitě upravila k čelu. Když dopletla všechny cůpky po obou stranách, převázala je pevně tkalounem. Potom přišívala k vlasům, a ke tkalounu konce sedmi rozmarýnových proutků, na které se den předem navázaly různě barevné hedvábné stužky. (...) Podkladem pod věneček s červených a bílých růžiček byl „vospánek“ - široká sametka podložená červenou stuhou, ozdobená obloučky žlutých „banek“ - perliček. Věneček byl proložený zrcátky na drátěné spirálce. Potom se uvazovaly červené stuhy – spojení věnce, zasunovaly se ozdobné špendlíky „cinkrle“, a u uší se přidělávaly stuhy uvázané v kličku se špendlíky s přívěskem. Nakonec „čepička“ navlhčila mašličky bílkem a nalepila kousky pozlátka.“¹²⁹ (příloha 2)

Na Plzeňsku se vlasy upravovaly do plochého drdolu, tomuto drdolu se říkalo „čepení“. Vzadu na hlavě měly nevěsty drdol, který se skládal ze čtyř copů propletených stuhou. Plochý drdol se upevnil „jahličkou“ - mosaznou, širokou jehlicí a omotal se stuhou. Pak si nevěsta ještě připevnila rozmarýnový věneček. Věneček v účesu držel díky dlouhé jehlici, která sahala od ucha k uchu a byla dominantou a důležitou součástí svatebního účesu na Plzeňsku.¹³⁰

Jižní Čechy

Na Doudlebsku měly nevěsty na hlavě „pentlíky“ - vyšívané tvrdé pásky, ke kterým se nosilo v týle „kolečko“ – doplněk tvořený soustřednými kruhy z těsta na

¹²⁹ SVAČINA, Rudolf. *Anna a Marie Bílkovy – jejich vzpomínky, dle rukopisu M. Bílkové*. archiv Muzea Chodska, složka č. 35.

¹³⁰ STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu: Díl 1., Čechy*. PRAHA: J. Otto, 1949.

krajích doplněný nabíranou stuhou. Dominanta účesu nevěsty na Doudlebsku byla korunka zhotovená z koření hřebíčku.¹³¹

Na Blatech byla pro nevěstu typická korunka. Korunka měla kruhový základ o průměru pod sedm centimetrů. Její základ mohl tvořit tvrdý papír potažený červenou látkou, nebo byla korunka samonosná, a tudíž nepotřebovala papírovou část. Pevnost takové korunky zajišťovala dracounová výšivka prokládaná korálky. Celá korunka byla bohatě zdobena květinovými motivy vytvořenými ze skleněných korálků, jehlic s foukanými perlami, lacetkami a dracounovou výšivkou.

Nevěsta měla vlasy sčesané do nízkého drdolu, kolem kterého se zavázala červená, korálky vyšívaná pentle, připevněná jehlicemi. K účesu si také připevňovala rozmarýnový věneček.¹³² (příloha 3)

Na Tábořsku měla nevěsta vlasy sčesané tak, aby byla vidět pěšinka a na stranách měla splétané copy z velkého množství pramínků. Takové copy se upevňovaly na týlu a pak se převazovaly věncem z umělých květin a rozmarýny. Složitě spletení vlasů se nevěstě dozdobilo růžičkami z pentliček. Na hlavu si posadila korunkou (příloha 4), která měla základ z papíru, potaženého červenou stuhou. Zdobena byla opět květinovým motivem, ne však v tak hustém zastoupení, jako korunka nevěsty na Blatech. Materiály na ozdobení korunky byly podobné jako z okolí Blat.¹³³

Českomoravská vrchovina

Na Českém Horácku si nevěsty splétaly dva copy, které zavinuly do drdolu, který vytvořil základ pro čepec. Tento účes nazývaly „čoula“. Čoula se upevňovala plechovou či mosaznou jehlicí, nebo se účes připevnil sametkou, která vedla přes

¹³¹ ŠTĚPÁN, Jan. *Svarby na Doudlebsku*. 1. České Budějovice: Krajské kulturní středisko České Budějovice, 1979.

¹³² TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

¹³³ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-293-6.

čelo nevěsty. Na vytvořený účes se nasadil základní čepec bez vyšívání a druhý svatební čepec s vyšíváním. Na čelo se pak upevňovaly nabírané, škrobené krajky s červenými a bílými pentlemi. Pak se na účes připevnila „*lopata*“ – bohatě zdobený kus široké pentle, který sahal od týlu k temeni hlavy. Přes takový už bohatý účes se ještě mohl uvazovat hedvábný šátek, který se obtočil kolem hlavy a zavázal v týlu.

Pokud byla nevěsta chudší, vynechala hedvábný šátek a lopatu si nechala uchycenou jen na týlu. Na vrch celé složité úpravy hlavy přišel nevěstin věnec. Věnec byl tvořen z hustého dracounu, umělých květů, rozmarýnu a zrcátek.¹³⁴ (příloha 5)

Východní Čechy

Na Litomyšlsku a přilehlém okolí si nevěsta a družičky zdobily slavnostní účes korunkou. Korunka měla tvar košíčku, který byl bohatě ozdoben hedvábnou látkou, zrcadélky a vyšíváním ze zlatého nebo stříbrného bouillonu. Svatební korunka má po svém obvodu také bohatě skládanou vyšívanou pentli. Nevěsty si takovou korunku usazovaly na temeno, kde měly vlasy stažené do drdolu tak, aby se na drdol usadila korunka.¹³⁵ (příloha 6)

Severovýchodní Čechy

Na Náchodsku si nevěsty vlasy česaly na pěšinku. Pletly si čtyři až osm copů, které pak v týle stočily do „*osmy*“ neboli do drdolu. Drdol zajistily ozdobnou jehlicí a nevěstě se na drdol nasadil rozmarýnový věneček. Svatební čepení nevěsty na Náchodsku se ještě završilo svatebním věcem. Věnec nebyl tvořen z umělých květin, ale ze žlutých plíšků, které byly navázané na drátcích. Do toho byl věnec dozdoben korálky i sklíčky. Tyto dekorace se upevňovaly na čelenku, která byla obtočena kolem hlavy nevěsty.

¹³⁴ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

¹³⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Kroj lidový a národní vyšívání na Litomyšlsku*. Olomouc: Národní knihtiskárna Kramáře a Procházky, 1890.

V okolí od Turnovska až Podkrkonoší nevěsty nosily velmi složité účesy. K této příležitosti si nevěsty pletly „*rulíčky*“ - copy ze čtyř, šesti nebo až deseti pramenů, které svazovaly do drdolů. K účesu přidaly také vínek, kterému dominovaly tři vyšívané stylizace květin. V místě od ucha k začátku obočí měl vínek naskládanou krajkou. Konkrétně v Pojizeří se vyskytovaly vínky černé s hedvábím.¹³⁶ (příloha 7)

Střední Čechy

Na velké části Středních Čech si dívky ke slavnostním příležitostem tvořily náročné česání. Pletly si rulíky z deseti až osmnácti pramínků. Pokud nějaká nevěsta měla vlasů málo, mohla využít k doplnění objemů účesu různé druhy výplní. Světlovlasé nevěsty účes vyplňovaly koudelí. Tmavovlasé dívky objem pramínků nastavovaly červenými stuhami. Rulíky se pak přišívaly k hlavě směrem vzhůru a obohatily se ještě jehlicemi - „*třaslicemi*“. Takový účes evokoval svatozář.

Na Boleslavsku si dívky a ženy začaly česat vlasy na pěšinku po vzoru císařovny Marie Anny. Prameny vlasů pak vedly přes spánek a uši a říkalo se tomu „*klapky*“. Zbylé vlasy splétaly do copů a z nich vytvářely drdoly položené v týle. Na účes nasadily vínek a svatební věnec, který označovaly jako „*vysoký věnec*“. Tento doplněk byl tvořen umělými květy a lístky, dracounem a při svatebním dni ho ještě dozdobily čerstvou rozmarýnou.¹³⁷ (příloha 8)

¹³⁶ STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu: Díl 1., Čechy*. PRAHA: J. Otto, 1949.

¹³⁷ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

3.2. Čepení nevěsty

„Čepení nevěsty“ byl jeden z nejdůležitějších a nejvýznamnějších obřadů svatby. Během tohoto rituálu se ženě zásadně změnilo společenské postavení ze svobodné dívky na vdanou ženu. Nosným prvkem tohoto momentu byla změna úpravy hlavy dané ženy. Od tohoto momentu se musela řídit jasnými pravidly, která vycházela z regionální tradice, jak si účes a pokrývku hlavy upravovat.¹³⁸

Název tohoto obřadu je též odvozen od nejdůležitějšího prvku celého rituálu – čepce, který byl znakem vdané ženy. Existují také další termíny, které označují jeden a ten samý rituál - „zavíjení“, „úcta“, „stavění čepce na hlavu“ nebo „skládání vínku“.

Čepec byl oděvní součást kroje, částečně nebo úplně zahalující vlasy. Skládal se z několika kusů látky a svůj tvar dostal díky specifickým úpravám, jako bylo vyšívání, škrobení, řasení a zdobení látky. Čepec měl zpravidla bílou barvu a mohl být i bíle zdobený. Na Mladoboleslavsku se dochovaly čepce zlaté, které byly znakem žen pocházejících ze zámožných rodin. V 2. polovině 19. století se začaly čepce vyměňovat za šátky.¹³⁹

Čepec nesměla vdaná žena odložit ani v noci. Tuto pokrývku hlavy měla za úkol obstarat nejdůležitější žena po boku nevěsty, kterou byla kmotra anebo matka nevěsty.

Pokud nevěsta jdoucí k oddávkám už nebyla pannou, tak za prvé nesměla mít na hlavě u oddání svatební věnec či korunku a za druhé se jí nepořádal obřad čepení nevěsty. Důvodem bylo, že již k oddávkám šla patřičně „zavítá“ - měla na

¹³⁸ MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. 1. Praha: Euromedia Group, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.

¹³⁹ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

hlavě regionální úvaz čepce nebo šátku, který symbolizoval, že již není pannou. Takový závin se ale lišil od toho, který žena následně nosila jako vdaná.¹⁴⁰

3.2.1. Obecný charakter čepení nevěsty

Čepení nevěsty se odehrávalo v domě ženicha v oddělené komoře od ostatních svatebčanů nebo alespoň v rohu světnice oddělené zástěnou z látek. Konalo se tak bezprostředně po hostině anebo si ženy nevěstu odvedly během veselí v hospodě. Když ženy odváděly nevěstu k obřadu čepení, zpívaly takové písně, aby daly jasně najevo, k čemu se chystají:¹⁴¹

„Čepeček.

Ach holka, holka, děvče můj!

Budou ti bourat čepení:

čepeníčko rozbourají,

čepeček ti za ně dají;

za tvůj zelený věneček

dostaneš bílejší čepeček!“

- Z Berounska¹⁴²

„Bílý čepce.

Když jsi se chtěla vdát,

musíš družek nechat,

musíš meze ženy do komory:

¹⁴⁰ BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš et al. *Velké dějiny země Koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1.* Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

¹⁴¹ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba.* 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

¹⁴² *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit 2022-02-02]. Str. 923.

*vony tě slibuju,
že tě věnec vemú,
že tě za něj dají čepec bílý.*

- Z Domažlicka¹⁴³

Po pár písních si ženy odvedly nevěstu do komory a posadily ji do středu místnosti. I zde nevěstě zazpívaly ženy pár smutných písní o tom, jak se nevěsta loučí se svojí svobodou, a volně přešly k odstrojení svatebního čepení. Při sundávání věnečku, rozplétání vlasů a jejich následné úpravě nevěsta plakala, aby dokázala, že je jí líto její ztracené svobody. Během nasazování čepce se slušelo, aby se nevěsta bránila a třikrát si čepec z hlavy shodila. Trojí shoení čepce symbolizovalo lítost nad ztrátou svobody, poctivosti a nevinosti.¹⁴⁴

„Bílý čepeček.

*Ach můj vínku zelený!
už tě s hlavy skládám,
a ten bílý čepeček
na hlavičku dávám:
abych v něm chodila,
a se v něm těšila,
do svý smrti nejdelší
z hlavy ho nedala!*

*Ach vy milý družičky!
co za mnou stojíte,
a mě smutnou nevěstu*

¹⁴³ *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-02-02]. Str. 924.

¹⁴⁴ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

*zhola nebráníte?
až přijde ten váš čas,
nebudu bránit zas,
vemu bílý čepeček,
vám na hlavu dám zas.“*

- Z Bydžovska¹⁴⁵

Podle regionálních pravidel ženy dodělaly provdané ženě úpravu hlavy a každá žena, která se obřadu účastnila, si na čepec pro štěstí sáhla. Poté se začala atmosféra uvolňovat a začaly se zpívat veselejší písně, při kterých si začepená nevěsta s ženami zatančila, obdarovala je drobným občerstvením a rosolkou.¹⁴⁶

*„Už je to uděláno,
už je to hotovo;
pár vajíček
na rendlíček,
kousek másla do toho.*

*Už jsme to udělaly,
už jsme ji zavily,
ženich nám dá
na rosolku,
abychom se napily.“*

- Z Blat¹⁴⁷

¹⁴⁵ Prostonárodní české písně a říkadla [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-02-04]. Str. 927.

¹⁴⁶ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

¹⁴⁷ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893. str. 109.

„Muž a žena.

Už, už, už

Honzíček je muž;

Andulička je jeho žena,

už je taky očepena:

už, už, už,

Honzíček je muž.

- Z Klatovska¹⁴⁸

Následovalo uvedení začepené nevěsty zpět do společnosti. Přivedení nevěsty bylo doprovázeno humornými scénkami, které sloužily k vykoupení nevěsty ženichem. Ženy například připravily loutku dítěte a vymáhaly po ženichovi alimenty za tuto figurku, jako za jeho nemanželské dítě. Nebo se jedna z žen převlékla a vešla do světnice či hospody jako první a předváděla žalostné scénky o tom, jak jí ženich podvedl a našel si jinou. Ženich si tedy musel svou nevěstu vykoupit penězi. Vybrané prostředky se využily na zaplacení muzikantům a dalšího občerstvení. Po vykoupení nevěsty ženichem si spolu novomanželé zatančili a museli se před zraky všech přítomných políbit. Tím zakončili celý obřad přerodu dívky v ženu.¹⁴⁹

Nejen nevěsta, ale i ženich byl zbavován mládeneckého znaku. Ženichovi byl odejmut regionální prvek charakterizujících mládence: píрко nošené za kloboukem, kosárek nebo květiny. Také se mohl muž začít oblékat při slavnostních příležitostech do dlouhého kabátu. Změna stavu muže nebyla součástí žádného velkého obřadu.

¹⁴⁸ Prostonárodní české písně a říkadla [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [2022-02-03]. Str. 928.

¹⁴⁹ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

3.2.2. Regionální rozdíly čepení nevěsty

Západní Čechy

Během čepení nevěsty na Chodsku se svatební čepení vyměnilo za čepec „koláč“ (příloha 9). Čepec byl ušitý z hrubého bílého plátna. Zdobený černou geometrickou výšivkou, prokládaný bílou bavlnkou a paličkovanou krajkou. Na čepci se vytvořila velká plocha zdobení. Aby čepec držel svůj tvar, vkládala se do něj vycpávka. Vycpávka neboli „kotě“ byl prut omotaný koudelí a bílým plátnem, vsunutý do hlavní části čepce. Po obvodu čepce byla provlečená tkanička na bezpečné připevnění čepce k hlavě. Okraj čepce byl ještě překryt „plínkou“ - pruhem bílé látky s černou výšivkou a paličkovanou krajkou na koncích, zavázaným v týle hlavy. V druhé polovině 19. století začaly ženy na Chodsku vynášet převážně černé šátky s vyšíváním v rozích.¹⁵⁰

Na Stříbrsku byl nasazován vdané ženě také bílý čepec, ale už neměl tak bohaté zdobení černou výšivkou jako čepec na Chodsku. Čepce na Stříbrsku byly měkké a dominovala jim černě, hustě vyšívaná ucha se skládankou z paličkované krajky (příloha 10). Čepec se na hlavu upevnil „plenkou“ - úzkým pruhem látky vprostřed vyšívaným modrou výšivkou a na koncích výšivkou černou (příloha 11). Pokud měly nevěsty při čepení vlasů moc a ostatním ženám by se tak špatně čepení provádělo, mohly ženy nevěstě vlasy ustříhnout. Zbytek jí pak svázaly do jednoduchého drdolu, který sloužil jako podklad pro čepec.¹⁵¹

Na Plzeňsku se vdaným ženám vkládal na hlavu stejný čepceček jako dívkám svobodným. Rozdíl byl v tom, že vdaným ženám se čepec převazoval ještě plenou. K čepcečku se přidávaly „klíce“ nebo „holubice“ – velká plátěná mašle, typická pro plzeňský region. Vdané ženy si klíce musely v půlce lámat a stahovat

¹⁵⁰ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

¹⁵¹ STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu: Díl 1., Čechy*. PRAHA: J. Otto, 1949.

k ramenům, právě kvůli úvazu pleny. Pleny byly bohatě vyšíváné a byly zavázané pod bradou.¹⁵²

Jižní Čechy

Na Doudlebsku se nevěstě sčesaly hlasy do hladka a malého drdolu v týle hlavy. Na hlavu se jí položil půlkový nebo dýnkový, bohatě zdobený čepec tak, aby překrýval celý účes (příloha 12). Čepec se pod drdolem stáhnul, aby se zajistilo, že čepec nespadne. Účes se převázal hedvábným šátkem, který se složil na úzko po diagonále. Šátek se uvazoval jednoduše pod drdolem.

Na Blatech se obřadu čepení říká „*zavíjačka*“. Ženě se vytvořil jednoduchý hladký účes s drdolem a uvázal se jí zdobený vínek bohatou výšivkou, korálky a penízky. Na vínek se přiložil bílý, plátěný čepec na okraji zdobený paličkovanou krajkou a na temeni zdobený květinovým vyšívaným vzorem. Celý tento účes byl ještě převázaný „*zavíječkou*“ – plenou, která byla barevně zdobena po obvodu. Zavíječku musela žena nosit ještě rok po svatbě.¹⁵³ (příloha 13)

Českomoravská vrchovina

Na Českém Horácku ženy nosily stejné účesy jako dívky a ani pokrývka hlavy se tolik nelišila. Vdané ženy se začepily do „*kamrtuchového*“ - bílého bavlněného nebo lněného měkkého čepce s barevnou výšivkou, který se upravoval přímo na ženě. Takovými čepci se zde čepilo až do druhé poloviny 19. století.

V posázavské oblasti nosily ženy po svatbě čistě bílé škrobené čepce, které byly zdobené uzlíčkovou výšivkou nebo prolamováním. Na lem čepce se aplikovala paličková nebo síťovaná krajka. Prameny je označují jako čepce středočeského typu.¹⁵⁴ (příloha 14)

¹⁵²TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

¹⁵³VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

¹⁵⁴TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

Východní Čechy

V tomto kraji se do obřadu čepení přimíchal občas i družba, který čekal na nevěstin věneček. Věneček si družba vložil do klobouku a vybíral za něj peníze od všech žen, které se čepení účastnily. Prameny hovoří o tom, že smlouvčí vybíral peníze i od družiček: „*Já ten věneček od paní staré svatbí a paní nevěsty kupuju a zlatku (šesták, dvacetník a p.) za něj věnuju, <- a dá jmenovaný obnos do klobouku. Stará svatbí hned odpoví:> Já ten věneček od pana smluvčího kupuju a zlatku za něj věnuju. <- a vloží jmenovaný rovněž příslušný peníz do klobouku. Pak připlácejí jiní, zejména družičky, na něž smluvčí volá:> Já ted' od panny družičky N. ten věneček kupuju, <- k čemuž vyzvaná doloží:> a (zlatník) za něj věnuju.*“¹⁵⁵ Takto vybrané peníze použila celá chasa na další veselání.

Na Litomyšlsku se čepené nevěstě nasadil čepce, který byl ušit ze sukna či sametu a byl ozdoben na krajích zlatou stuhou. Hlavu pak převázaly „šatkou“ - pruhem látky dlouhý asi 180 cm, který byl zdobený na svých koncích žlutou výšivkou a krajkou. Uvažoval se na týlu hlavy. V okolí tváří ženy nosily pod šatkou ještě „loubek“ - kovovou ozdobu. Když nevěsty po nějaké době šatku sundaly, loubek jim pomáhal přidržovat čepce na hlavě.¹⁵⁶

Severovýchodní Čechy

Na Náchodsku nosily začepené ženy zdobené čepčky květinovými vzory. V týle čepce byla připevněná naškrobená mašle „*holubička*“. Čepce zlaté a stříbrné byly doménou především městských žen, později se ale dostaly i na venkov. Od počátku 19. století se ženy sice čepily do čepců, ale v následujících dnech vyměnily čepce za šátek.

Od podkrkonošské oblasti až k turnovsku ženy během čepení halily hlavu nevěstě do čepce, který následně převazovaly vínkem. Pod takovým čepcem vytvářely účes, který označovaly jako „*kredenc*“ - jednalo se o vyčesaný drdol

¹⁵⁵ VYKOUKAL, František Vladimír. *Česká svatba*. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893. Str. 111.

¹⁵⁶ BOUČEK, Stanislav. JERÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

těsně nad týl hlavy. Čepce byly nezdobené i zdobené a vínky na sobě nesly vyšité různé ornamentální výšivky.¹⁵⁷ (přílohy 15 a 16)

Střední Čechy

Ve středních Čechách ženy nosily trojdílné, bílé, naškrobené čepčky, které mívaly v oblasti týlu holubinku nebo pentli. (příloha 17)

Na Boleslavsku měly ženy k čepení zdobené čepčky zlatou dracounovou výšivkou. Takovým čepčkům se říkalo „*stříknuté*“ (příloha 18). Bohaté nevěsty si mohly dovolit pokrýt čepčky zlatou výšivkou po celé ploše. Kraje čepčku zdobily „*magronky*“ - nabírané úzké pentličky. Tento zdobený čepce byl ještě podložen čepcem tylovým, pro nabrání objemu. Tylová podsada se v následující dny odkládala.¹⁵⁸

Pokrývky hlavy: roucha, vínky, čepce, čepčky, které dostaly začepené nevěsty na hlavu, byly velmi zdobné a drahé. Tyto pokrývky hlavy si pak ženy oblékaly jen při slavnostních příležitostech: nedělní mše, svátky, křty, svatby, pohřby. K denní práci okolo stavení, zaopatření rodiny, či k práci na poli musela mít vdaná žena vlasy také vždy zakryté, ale čepci a šátky jednoduchými, nezdobnými. Na přelomu 19. a 20. století se v mnoha českých regionech začaly využívat šátky tovární výroby s tištěnými vzory.¹⁵⁹

¹⁵⁷ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-293-6.

¹⁵⁸ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

¹⁵⁹ Poznámka autorky.

Závěr

Diplomová práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, které měly za cíl zmapovat průběh svatby na územích Čech a jeho regionech.

V první kapitole popisují důležité akty, které předcházely celému oddání dvou lidí a byly bezpodmínečně nutné k uskutečnění celé svatby. První dvě podkapitoly „Seznámení budoucích novomanželů“ a „Věno budoucích novomanželů“ ukazují, že významnou roli ve výběru partnerů hrálo několik kritérií. Výběr partnera byl ovlivněn třetí stranou, a to nejčastěji rodiči možných novomanželů. Záleželo na postavení rodin, jak dokáže budoucí novomanžel zaopatřit svou rodinu, s jakým věnem nevěsta vstoupí do manželství a jak na tom která rodina vydělá. Zřídka kdy byla důvodem ke svatbě pouze náklonost dvou lidí.

Zařadila jsem do této části práce i podkapitolu „Svatební oděv“, který sice svatebčané oblékali až v den svatby, ale byla k jeho přípravě potřeba dostatečná časová příprava, zejména pokud se jednalo o oděv nevěsty a ženicha. Podrobné popsání svatebního oděvu dle regionů jsem zvolila proto, že celý oděv úzce souvisí s úpravou hlavy, která byla velmi důležitá pro mé zkoumání ve třetí kapitole.

Druhá kapitola popisuje svatební den podle časové posloupnosti, nikoliv podle důležitosti jednotlivých akcí. Toto řazení jsem zvolila pro lepší přehlednost a lepší představu o konání svatebního dne.

Třetí kapitolu práce jsem rozdělila na podkapitoly „svatební čepení“, jako přípravu nevěsty k oddání se ženichem a „čepení nevěsty“, jako přechodového rituálu ženy. Rozdělení těchto dvou pojmů je velmi důležité, protože každý z nich označuje jiný zvyk čepení a neměly by se tyto dva termíny v žádném případě zaměňovat.

Svatební čepení a čepení nevěsty jsem zanalyzovala napříč regiony a snažila jsem se v obou případech popsat obecná pravidla průběhu obou obřadů. Při analyzování obřadů čepení jsem došla k závěru, že jsou obřady čepení napříč regiony velmi podobné, ne-li stejné, a liší se hlavně v úpravě vlasů s připojenými doplňky.

Popis průběhu vesnické svatby a zvyku českého čepení, přesněji jako svatební čepení, tak i čepení nevěsty, byl zasazen do celkového obrazu vesnické svatby v rozmezí začátku 18. až konce 19. století na území Čech a cíle práce tak bylo dosaženo.

Seznam literatury

ANTONÍN, Robert. *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*. Praha: NLN, 2020. Středověk. ISBN 978-80-7422-585-7.

BAHENÝ, František. HOLUBOVÁ, Markéta. KAFLA, Luboš, et al. *Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada, sv. IV. 1*. Praha: Nakladatelství Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-422-0.

BOUČEK, Stanislav. JEŘÁBEK, Richard a et. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1.-3. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

FLOREC, Václav, ed. *Svatební obřad: současný stav a proměny*. 1. Brno: Blok, 1983.

GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů* Praha. NLN, 1997, ISBN: 80-7106-178-6.

HALÍŘOVÁ, Martina (red). *Oznamuje se láskám našim ...: aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 2007. ISBN: 978-80-86046-97-6.

KAVKA, František. SÝKOVÁ, Anna. *Husitský epilog na koncilu Tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha: 1969.

KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*, Praha: Orbis, 1962.

LABKOVÁ, Marie. *O původu lidového kroje ženského v západních Čechách*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1927.

LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času: Kroje – zvyky – umění*. Praha: Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-500-0.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. LANGHAMMER, Jakub. *Fenomén lidových tradic*. 1. Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-3302-4.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.

- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-293-6.
- MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. 1. Praha: Euromedia Group, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Babička*. Praha: Vojtěch Šeba, 1932.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk: Sebrané spisy*. Praha: Čeští spisovatelé, XIX., 1906.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Obrazy k okolí Domažlicka*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1929.
- NOVÁKOVÁ, Teréza. *Kroj lidový a národní vyšívání na Litomyšlsku*. Olomouc: Národní knihtiskárna Kramáře a Procházky, 1890.
- PECH, Milan. CZUMALO, Vladimír. WINTER, Tomáš. MACHLÍKOVÁ, Pavla. ed. *Jdi na venkov! Výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800-1960*. 1. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 2019. ISBN 978-80-88256-10-6.
- RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Domácí kuchařka*. 10. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1868.
- ŘIVŇÁČ, František. *Svatební obyčeje z okolí Plzeňska*. 1. Plzeň, 1894.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu: Díl 1., Čechy*. Praha: J. Otto, 1949.
- ŠTĚPÁN, Jan. *Svarby na Doudlebsku*. 1. České Budějovice: Krajské kulturní středisko České Budějovice, 1979.
- TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.
- ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, Marie. *Česká strava lidová*. 1. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-421-6.
- VOLF, Josef. CÍZL, Eduard, ed. *Z pamětí starého českého sedláka. Kus selské historie z 2. poloviny 19. stol.* Hradec Králové: Kulturní komise krajské organizace zemědělského a maloroľnického lidu, 1932.
- VONDRUŠOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.

VYKOUKAL, František Vladimír. Česká svatba. 1. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1893.

ZÁSTĚRA, Karel. *Zvyklosti starodávné při svatebních smlouvách křesťanských a židovských*. Český lid 23, 1914.

ZÍBRT, Čeněk. *Na tom našem dvoře...: Obřady a zábavy při slavnostní odpravě kohouta, housera, kačera, beránka, kozla a vepřka*. 1. Praha: F. Šimáček, 1911.

Internetové zdroje

Český lid, ročník 30.: *Svatba z Plzeňska* [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.nulka.cz/ek-obsah/ceskylid/html/knihy/ceskylid30/texty/0144-0287.htm>.

Divotvorná Kopřivnice [online]. *Kopřivnice*, 2018 [cit. 2022-01-19]. Dostupné z: <https://www.divotvurna.cz//divotvorne-recepty-rosolka-3x-jinak/>

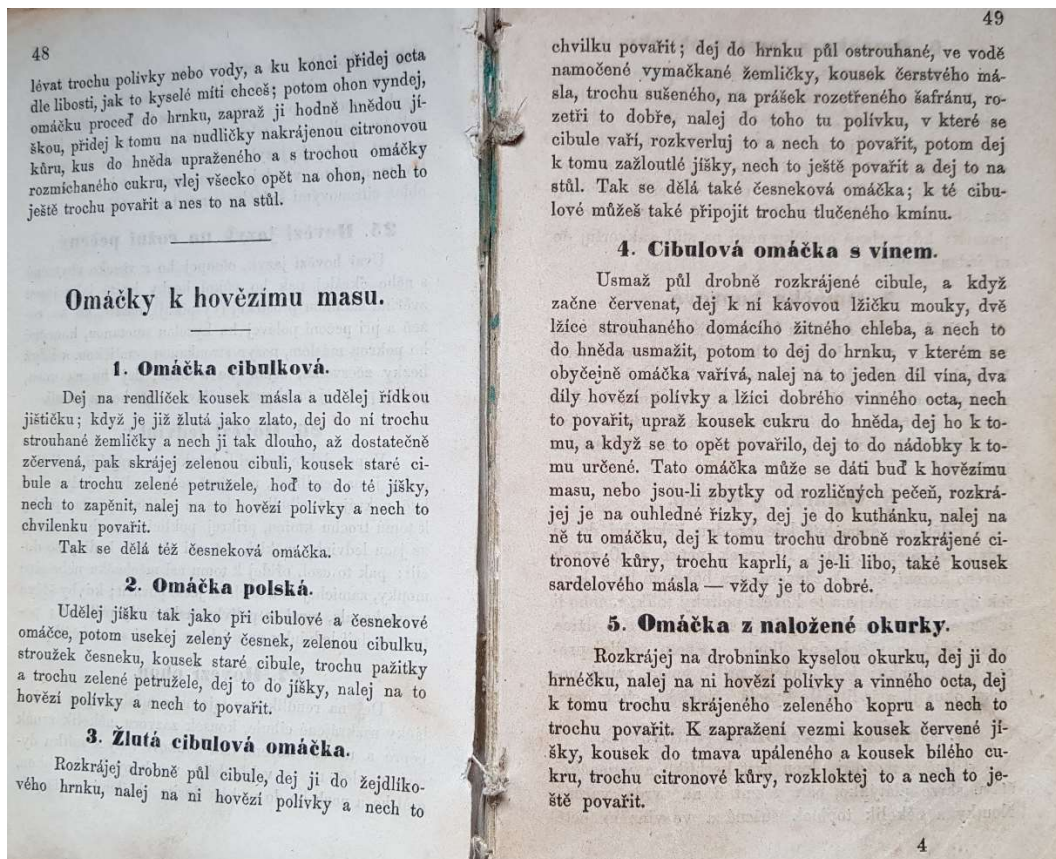
Prostonárodní české písně a říkadla [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/64/89/81/prostonarodni_cke_pisne_a_rikadla.pdf.

Rodina majetek a ochrana práv. Notářská komora České republiky [online]. [cit. 2021-06-02]. Dostupné z: <https://www.nkcr.cz/sluzby/rodina-majetek-a-ochrana-prav/predmanzelska-smlouva>.

Znaky, značky znamení: kohout zakorhal [online]. Font, 2016 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: http://www.znakznackaznameni.cz/000_zzz/kohout.html.

Přílohy

1) Recept Magdaleny Dobromily Rettigové¹⁶⁰

¹⁶⁰ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Domácí kuchařka*. 10. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1868. Str. 48-49.

2) Svatební čepení z Chodska¹⁶¹

¹⁶¹ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.

3) Korunka pro nevěstu z Blat¹⁶²

¹⁶² TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

4) Korunka pro nevěstu z Táborska¹⁶³

¹⁶³ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

5) Svatební věnec pro nevěstu z Českého Horácka¹⁶⁴

¹⁶⁴ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

6) Svatební korunka pro nevěstu z Litomyšlska¹⁶⁵

¹⁶⁵ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

7) Černé vínky z Pojizeří¹⁶⁶

¹⁶⁶ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

8) Nevěsta s vysokým věncem z Mladé Boleslavi¹⁶⁷

¹⁶⁷ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

9) Chodský čepec- „koláč“, vycpávka - „kotě“ a „plínka“¹⁶⁸

¹⁶⁸ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

10) Čepec ze Stříbrska¹⁶⁹

¹⁶⁹ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

11) „Plenka“ ze Stříbrska¹⁷⁰

¹⁷⁰ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

12) Čepec z Doudlebska¹⁷¹

¹⁷¹ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

13) Žena s kompletní úpravou hlavy po zavíjení nevěsty z Blat. Pohled
zpředu a zezadu¹⁷²

¹⁷² LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.

14) Čepec s bílou výšivkou z oblasti Českého Horácka¹⁷³

¹⁷³ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

15) Čepec zdobný uzlíčkovou výšivkou ze severovýchodních Čech¹⁷⁴

¹⁷⁴ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

16) Čepec bohatě zdobený ze severovýchodních Čech¹⁷⁵

¹⁷⁵ TAUBEROVÁ, Monika. *Lidové kroje: 1. díl, Čechy*. Praha: Národní muzeum, 2020. ISBN 978-80-7036-652-3.

17) Čepec s holubinkou z oblasti středních Čech¹⁷⁶

¹⁷⁶ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.

18) Čepec „stříknutý“ z oblasti Boleslavska¹⁷⁷

¹⁷⁷ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *II. Tradiční úpravy hlavy, 2. část: účesy, čepce, vínky a pleny v Čechách*. 1. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2018. ISBN 978-80-88107-26-2.